

Nr.23 (670) Otrdiena, 2011. gada 7. jūnijs

■ Diskusija

Saeimas atlaišana: Satversme un neskaidrie jautājumi

Vērtē un komentē tiesību ekspertu

Valsts prezidenta 2011. gada 28. maija rīkojums Nr. 2 raisījis daudzas un dažādas ekspertu diskusijas par Satversmes 48. panta piemērošanu un iespējamiem procedūras sarežģījumiem. Tā kā Valsts prezidents pirmo reizi izšķīries piemērot Satversmes 48. pantu, šajos apstākļos ļoti nepieciešams tiesību zinātnieku vērtējums un situācijas vērtējums. Atzinīgi vērtējama Rīgas pils iniciatīva, nākot klajā ar juridisku skaidrojumu par Valsts prezidenta ierosinājuma sekām.

Tajā pašā laikā vēl joprojām ir pietiekami daudz neskaidru vai dažādi traktējamu jautājumu, uz kuriem ir nepieciešamas atbildes. Arī "Jurista Vārds" iesaistās šajā diskusijā, piedāvājot atzītu ekspertu domas par dažādiem notikumu attīstības scenārijiem. Ceram, ka lasītājam šī viedokļu apmaiņa būs noderīga ceļa kartē sarežģītajos Saeimas atlaišanas jautājumos. Jāuzsver, ka eksperti savus viedokļus pauž, nezinot Saeimas 2. jūnija balsojuma par Valsts prezidentu rezultātus.

"Jurista Vārda" diskusijā piedalās:

- prof. Dr.iur. Ringolds Balodis, LU Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedras vadītājs;
- Dr.iur. Mārtiņš Paparinskis, zvērināts advokāts (Oksfordas universitāte, ZAB "Sorainen");
- Mg.iur. Aleksejs Dimitrovs, Eiropas Parlamenta Zaļo/EBA frakcijas padomnieks pamattiesību, tieslietu un iekšlietu jomā;
- Mg.iur. Arvīds Dravnieks, Publisko tiesību institūta direktors;
- Dr.iur. Mārtiņš Mits, Rīgas Juridiskās augstskolas prorektors;
- Dr.iur. Annija Kārklīņa, LU Juridiskās fakultātes docente;
- Mg.iur. Edgars Pastars, Saeimas Juridiskā biroja juridiskais padomnieks;
- Mg.iur. Inga Bite, Orhūsas universitātes doktorante;
- Mg.iur. (cum laude) Edvīns Danovskis, LU Juridiskās fakultātes lektors, doktorants, jurists zvērinātu advokātu birojā "Raidla, Lejiņš & Norcoux";
- Mg.iur. Iveta Kažoka, sabiedriskās politikas centra "Providus" pētniece;
- Mg.iur. Gatis Litvins, Orhūsas universitātes doktorants.

1. Vai Valsts prezidents Saeimas atlaišanu ir ierosinājis atbilstoši Satversmei? Vai pastāv juridiski priekšnoteikumi 10. Saeimas atlaišanai?

R. Balodis. Vispirms gribētu paust nelielas pārdomas par parlamenta atlaišanu kā ārstējošu rezerves līdzekli tautvaldības nodrošināšanai. Proti, Saeimas atlaišanas procedūra ir uzsākta un politiķi, apzinoties tautas zemo uzticību parlamentam, jau samierinājušies ar nākamo atlaišanu un uzsāk priekšvēlēšanas kampaņas retoriku. Kā savulaik trāpīgi ir izteicies vācu demokrātijas pamatlicējs kanclers fon Bismarks, parlamenta atlaišana dažkārt esot "visnotaļ ārstējošs līdzeklis, šķiet, pats labākais, ar kura palīdzību var atjaunot veselīgu asinsriti".¹ Tātad parlamenta atlaišana ir jāuzskatīja kā līdzeklis, kam jānodrošina tautas iesaistīšana valsts pārvaldē jeb tautvaldībā. Konkrētās konstitucionālās procedūras esence slēpjas unikālā iespējā suverenitātes īpašniekam - tautai nodot izlemēt par savu priekšstāvju uzticamību vai neuzticamību. Kā pamatoti savā 2008. gada 30. aprīļa atzinumā norādījusi Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija: priekšlaicīgas vēlēšanas domātas ārkārtas situācijas risināšanai. Tas ir vienīgi rezerves līdzeklis, ja ar citiem līdzekļiem nav iespējams panākt vēlamo rezultātu.² Tā sacīt, ja visi līdzekļi ir izmēģināti, tad parlaments tiek atlaists, lai tauta ievēlētu citu parlamentu, kurš uzsāktu savu darbu ar jaunu deleģējumu un mandātu.

Savukārt, ja pievēršamies diskusijas pirmajam jautājumam, - skatot 2011. gada 28. maija Latvijas Valsts prezidenta rīkojumu Nr. 2 par Saeimas atlaišanas ierosināšanu un Valsts prezidenta rakstu Centrālajai vēlēšanu komisijai Nr. 206, jāsecina, ka tas ir lakonisks. Pamatojumu, kāpēc Valsts prezidents šādu lēmumu pieņēmis, Satversme neprasa.

Tā kā konstitucionālām institūcijām, tātad arī Valsts prezidentam, nav savu interešu³ un viņš vispār varēja nepamatot savu lēmumu, skaidrojums tomēr tiek dots. Valsts prezidents, publiski paziņojot par savu lēmumu, ir centies tautai skaidrot, kāpēc viņš Saeimu rosina atlaist. Prezidenta paziņojumā var saskatīt pārmetumu parlamentam par varas

dalīšanas principa neievērošanu, jo parlaments sistemātiski ignorē tiesu varu. Vēl ir politiski paziņojumi par *gala darīšanu* šauras personu grupas patvaļai, lai tautas nauda nenogultu ofšoru firmu kontos u.c.⁴

No procesuālā viedokļa viss izskatās nevainojami, jo jāatzīst: ja Satversmē nav nekādu priekšnoteikumu, tad nav iespējama arī to neievērošana no Valsts prezidenta puses. Patiešām Satversmē nav noteikti arī termiņa ierobežojumi, kā tas ir Satversmes 14. pantā. Atskatoties tuvākā pagātnē, varam konstatēt, ka ir bijis neveiksmīgs mēģinājums Satversmes 14. pantā noteikto ierobežojumu (liegt rosināt atlaist Saeimu pusi pirms Valsts prezidenta pilnvaru beigām) paredzēt arī Satversmes 48. pantā. Manuprāt, būtu tikai loģiski šādu termiņu attiecināt, ne tikai tautai rosinot nobalsošanu par Saeimas atlaišanu, bet arī to rosinot Valsts prezidentam. Tas būtu pamatoti un novērstu pārmetumus par iespējamu impulsīvu rīcību, kā tas ir pašreiz, kad vien dažas dienas pirms sava termiņa beigām Valsts prezidents ir rosinājis atlaist parlamentu.

Juridiskas pretrunas Valsts prezidenta rīcībā nevar konstatēt. Morālas dabas pārdomas, protams, nāk prātā, jo Valsts prezidents savu pārvēlēšanu uz otro termiņu ir uzticējis parlamentam, kuru uzskata par necienīgu turpināt darbu.

Palūkojoties pagātnē, varam secināt, ka sākotnēji Satversmes regulējumā Valsts prezidentam tika paredzētas tiesības Saeimu atlaist, nevis tikai rosināt atlaist.⁵ Tiesa, jāpiebilst, ka šādas tiesības bija paredzētas tautas vēlētam prezidentam un Saeimas pilnvaras patiesi bija ierobežotas, un šai krīzes situācijā Valsts prezidents varēja dominēt. Diemžēl pēdējā, trešajā, lasījumā Satversmes sapulcē atteicās no tautas vēlēta prezidenta un normas tika pagrozītas pašreizējā veidolā. Latvijas valsts galva tika padarīts par parlamenta ķilnieku, kura iespējas ietekmēt likumdevēju atzīstamas par ļoti ierobežotām. Šādas pārmaiņas notikušas pēdējā brīdī, un ir skaidrs, ka Satversmes tēviem tas bija politisks kompromiss, nevis izsvērti veidots mehānisms. No tā secināms, ka, ņemot vērā Satversmes regulējuma nepilnības, kas atklājas esošajā momentā, ir jādomā, kā to uzlabot. Valdis Zatlers konkrētajā situācijā ir uzskatāms par Valsts prezidentu, kas maksimāli ir saasinājis diskusiju par Valsts prezidenta lomu un pilnvarām.

M. Papisinskis. Valsts prezidenta tiesība ierosināt Saeimas atlaišanu tekstuāli skopā formā ir ietverta Satversmes 48. panta pirmajā teikumā: "Valsts Prezidentam ir tiesība ierosināt Saeimas atlaišanu." Šis regulējums neprasa īpašu formalitāšu ievērošanu. Pirmsšķietami Saeimas atlaišanu ierosinājusī persona ir "Valsts Prezidents" Satversmes izpratnē, paziņojums sabiedriskajā televīzijā izpilda prasību "ierosināt" un paziņojuma saturs, kopskatā ar tiešo atsauci uz Satversmes 48. pantu, ir vērsti uz "Saeimas atlaišanu". Satversmes 48. pants plašāk neregulē "tiesība[s]" izmantošanas kārtību un iemeslus, un, ņemot vērā ierosinājuma ekskluzīvi iniciējošo lomu tiesību normas piemērošanā, ir pārliecinošāk uzskatīt, ka pastāv pilnīga rīcības brīvība šīs tiesības izmantošanā. Pirmsšķietami visas Satversmes prasības ir izpildītas.

Tajā pašā laikā varētu iedomāties divus argumentus, kādēļ Saeimas atlaišanas ierosinājums varētu neatbilst Satversmei: pirmkārt, tiesības izmantošanas iemesla dēļ; otrkārt, tiesības izmantošanas brīža dēļ.

Par pirmo argumentu - šķiet būtiski, ka Satversmes 48. pantā ietvertā tiesība neparedz nosakošus kritērijus tās izmantošanai. Daļa no Valsts prezidenta tiesībām ir šādi nosacītas: "tiesība spert nepieciešamos militārās aizsardzības soļus" Satversmes 44. pantā; "tiesība apzēlot noziedzniekus [Šo tiesību izmantošanas apjomu un kārtību nosaka likums]" Satversmes 45. pantā. Citas Valsts prezidenta tiesības ir izteiktas līdzīgi nenosacītā formā: "tiesības sasaukt un vadīt ārkārtējās Ministru kabineta sēdes" Satversmes 46. pantā, "likuma ierosināšanas tiesība" Satversmes 47. pantā un, no pretējās perspektīvas, - tiesība aicināt personu sastādīt Ministru kabinetu Satversmes 56. pantā. No sistēmiskās interpretācijas viedokļa, Saeimas atlaišanas ierosināšanas tiesība šķiet līdzīga likuma ierosināšanas un Ministru kabineta sastādītāja aicināšanas tiesībām: tā tikai iniciē procesu (vienalga kādu - labu, sliktu, gudru vai muļķīgu - motīvu vadībā), kura rezultāts tiek pieņemts politiska lēmuma formā. Nešķiet, ka arī Satversmes 1. un 2. pantā ietvertu normu teleoloģija

norādītu uz citu secinājumu: ja Valsts prezidenta tiesību izmantojuma pamati nav pārliecinoši, tauta tos noraidīs; ja tauta tos akceptēs, ir grūti iedomāties, no kādas juridiskas perspektīvas tie varētu būt nepareizi.

Par otro argumentu - Satversmes 48. panta tekstā nav ietverts temporāls tiesības izmantošanas ierobežojums. Tajā pašā laikā nevar izslēgt, ka tāds varētu būt ietverts Satversmes 48. pantā paredzētās tiesības izmantojumu regulējošajā tiesību normā. Juridiskais arguments droši vien varētu balstīties uz (1) likuma robu Satversmes 48. pantā attiecībā uz tiesības izmantošanas temporālajiem aspektiem; (2) analogisko normu Satversmes 14. pantā par Saeimas atlaišanu pēc desmitās daļas vēlēšanu ierosinājuma, kas nevar tikt piemērota "Valsts Prezidenta pilnvaru pēdējo sešu mēnešu laikā"; (3) vispārējā principa atvasinājumu par nepieļaujāmību izmantot šāda rakstura tiesības īsi pirms vai pēc citiem konstitucionāli būtiskiem lēmumiem; (4) vispārējā principa piemērošanu attiecībā uz 48. pantu, teleoloģiski reducējot tiesības izmantošanas iespēju "Valsts Prezidenta pilnvaru pēdējo sešu mēnešu laikā" vai "saprātīgā laikā pirms pilnvaru beigām". No juridiskās tehnikas viedokļa šis arguments nav acīmredzami nepareizs; par tā pamatotību nav iespējams spriest pirms detalizētas analīzes par attiecīgo Satversmes normu vēsturisko mērķi un izpratni Satversmes sapulcē un 2009. gada Saeimā un dažādu konstitucionālo institūtu niansēta funkcionālā salīdzinājuma. Protams, jebkādam šādam argumentam par sākotnējā Satversmes tekstā ietvertas tiesības teleoloģisku redukciju 2009. gadā pieņemtas normas gaismā būtu jāatspēko ārkārtīgi spēcīga prezumpcija par konstitucionālo normu efektivitāti.

A. Dimitrovs. (Aut. piez. Šeit un turpmāk komentārā pausts autora personiskais viedoklis, kas var atšķirties no viņa pārstāvētās institūcijas viedokļa.) Valsts prezidents ir ierosinājis Saeimas atlaišanu atbilstoši Satversmes 48. pantam. Šī norma neparedz formālus priekšnoteikumus - Valsts prezidentam tikai jāpauž sava griba ierosināt Saeimas atlaišanu. Kontrasignācija nav nepieciešama (Satversmes 53. pants). Taču jāpiekrit viedoklim, ka ierosinājuma pamatam jābūt pietiekami konkrētam un tas ir jāpaziņo tautai, kurai nobalsošanā jāpieņem lēmums.⁶ 2011. gadā 28. maijā Valsts prezidents savā paziņojumā Latvijas tautai⁷ darījis zināmu sava rīkojuma pamatojumu.

A. Dravnieks. Satversme nav tikai tajā ierakstītie vārdi. Visa tiesiskā iekārta vērsta uz taisnīguma nodrošināšanu sabiedrībā. Cilvēki netic, ka ar varu rīkojas saprātīgi un taisnīgi. Tiesiska valsts nevar būt tikai vietām vai brīžiem.

Konstitucionālo tiesību normu tvērumu veido arī tiesību doktrīna un tradīcijas. Šobrīd top jauna tradīcija. Tagad vairs nav vērts apspriest, "ko es darītu, ja es būtu prezidents". Pēc lēmuma pieņemšanas daudzas lietas izskatās citādi. Nevar

pārmest, ka netiek ievērota tradīcija, kura vēl tikai sāk tapt. Vai bija iespēja rīkoties saprātīgāk, mēs uzzināsim tikai pēc vēlēšanām.

Latvijā bieži apzināti un vēl biežāk neapzināti putro kriminālvajāšanu ar ētiku. Krimināltiesībās pastāv nevainīguma prezumpcija. Pārvārdojot vienkāršrunā - vaina ir jāpierāda.

Neētiskas rīcības rezultātā zaudē uzticību. Nekāda vaina nav jāpierāda, arī iekļējoties tikai šķietamā interešu sadursmē, uzticība tiek zaudēta. Tā ir gadījies vairākiem tagadējās valdības ministriem. Vērtējot politika rīcības ētiskumu, vaina nav jāpierāda. Faktiski politiķiem pastāv vainas prezumpcija. Politiķiem, īpaši ievēlētām deputātam vai ministram ar savu rīcību patstāvīgi jādemonstrē, ka viņš ir godīgs. Ja gadījies kļūmīgāks solis, jāseko nožēlai. Publiskai un patiesai. Tad varētu mēģināt vēlreiz noticēt.

Ja nav nožēlas, nav arī uzticības. Un nevajadzētu būt vēlētajū atbalstam, ja vien mediji palīdzēs uzturēt tautas atmiņu. Atbalsts šādam Valsts prezidenta lēmumam ir nepāprotams.

Daudz graujošāka demokrātiskai sabiedrībai ir lielo blēžu nonākšana pilnvarnieku statusā. Jo šis lielblēdis tā vietā, lai pārstāvētu sabiedrības intereses, izmanto uzticību, lai rīkotos pretēji sabiedrības interesēm. Gribētos vairāk skaidrības šajā ziņā. Bet pieņem, ka šo skaidro runu pagaidām ierobežo nepieciešamība nostiprināt pierādījumus kriminālprocesā. Pieņem, ka Valsts prezidenta rīcībā ir informācija, kas minējumus masu medijos padara par pierādāmiem kriminālprocesā.

Demokrātija nevar pastāvēt bez ticības politiķiem. Tad tās vietā stājas citas pārvaldes formas.

M. Mīts. (*Aut. piez. Šeit un turpmāk diskusijā atbildes atspoguļo autora personīgo viedokli un tās nav saistāmas ar Konstitucionālo tiesību komisiju.*) Valsts prezidents ir rīkojies saskaņā ar Satversmi. Satversmē noteiktie juridiskie priekšnoteikumi Saeimas atlaišanai aprobežojas ar procedūras jautājumiem, kas šajā gadījumā ir ievēroti. Satversme atšķirībā no daudzu citu valstu konstitūcijām neparedz nekādus īpašus juridiskus priekšnoteikumus, kuriem iestājoties Valsts prezidents varētu lemt par Saeimas atlaišanu. Tātad Satversme sniedz plašas pilnvaras Valsts prezidentam kā vienam no konstitucionālajiem orgāniem izvērtēt valstī notiekošos politikas procesus un, saskatot nopietnas krīzes pazīmes, pieņemt lēmumu uzsākt Saeimas atlaišanas procedūru. Par šo lēmumu Valsts prezidents, pretēji Satversmes 53. pantā teiktajam, uzņemas politisku atbildību tautas priekšā.

Jāpiebilst, ka Konstitucionālo tiesību komisija ierosināja nesaistīt Valsts prezidenta tiesības atlaist Saeimu ar tautas nobalsošanu un ierobežot šo tiesību izmantošanu sešus mēnešus līdz Valsts prezidenta termiņa beigām (*sk. 2008. gada 30. aprīļa Viedokļa gala secinājumus*). Valsts prezidents tika vērsies ar likumdošanas iniciatīvu gan 9., gan 10. Saeimā, cita starpā aicinot noteikt ierobežojumu Saeimas atlaišanas tiesību izmantošanai pirms Valsts prezidenta pilnvaru termiņa beigām, taču šīs iniciatīvas nav radušas izpaušmi Satversmes grozījumos. Var uzskatīt, ka zināmā mērā Saeima ir netieši izteikusi atbalstu esošajam regulējumam un pārmetumi, jo īpaši no Saeimas deputātu puses, attiecībā uz Saeimas atlaišanas rosināšanu Valsts prezidenta pilnvaru pašā beigu posmā nav pamatoti.

A. Kārklīņa. Valsts prezidents, ierosinot Saeimas atlaišanu, ir rīkojies atbilstoši Satversmei. Satversmes 48. pants neizvirza nekādus juridiskus priekšnoteikumus, kuros gadījumos Valsts prezidentam ir tiesības ierosināt Saeimas atlaišanu - šāda lēmuma pieņemšana ir atkarīga no prezidenta ieskatiem. Protams, sagaidāms, ka Valsts prezidents šīs tiesības izmantotu tikai tiešām būtisku valstisku problēmu gadījumos vai arī viņam ir fakti vai pamatotas aizdomas par to, ka Saeima kā tautas priekšstāvēniecības institūcija vairs nerīkojas tautas interesēs.

Kopš Valsts prezidenta V. Zatlera šā gada 28. maija paziņojuma ir izskanējuši atsevišķi viedokļi par to, ka Valsts prezidents, iespējams, nebija tiesīgs ierosināt Saeimas atlaišanu, jo Satversmes 14. pants nosaka gadījumus, kad Saeima nav atsaucama, un ka arī uz Satversmes 48. pantu pēc analogijas būtu attiecināmi 14. pantā noteiktie ierobežojumi.

Jānorāda, ka Satversmes 14. un 48. pants paredz divus atšķirīgus mehānismus. Proti, Satversmes 14. pants nosaka Saeimas *atsaukšanas* tiesības - t.i., procedūru, kādā tauta rosina tautas nobalsošanu un atsauc parlamentu. Savukārt 48. pants regulē Saeimas *atlaišanu*, procedūru, kuru iniciē Valsts prezidents, bet gala lēmumu nodod izlemšanai tautai.

Šie 14. un 48. pantā noteiktie mehānismi ir vienīgie gadījumi, kad ir iespējama Saeimas pilnvaru pirmstermiņa izbeigšanās konstitucionālā ceļā.

Tautas tiesībām rosināt Saeimas atsaukšanu (14. pants) šie ierobežojumi ir pamatoti - to galvenais mērķis ir novērst pārāk biežas Saeimas atsaukšanas iniciācijas, piemēram, ja vēlētajus neapmierinātu vēlēšanu rezultāti.

Ja skatītu Satversmes 14. un 48. pantu kopsakarībā, attiecinot uz Satversmes 48. pantu 14. pantā noteiktos ierobežojumus, faktiski rastos situācija, ka Saeimas pilnvaru pirmstermiņa izbeigšanās konstitucionālā veidā (kā minimums, divus gadus no parasti četrus gadus ilgā Saeimas pilnvaru termiņa) nav iespējama, jo Satversmes 14. pants nosaka, ka "tiesību ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu nevar izmantot gadu pēc Saeimas sanāksšanas, gadu pirms Saeimas pilnvaru beigām, Valsts Prezidenta pilnvaru pēdējo sešu mēnešu laikā, kā arī agrāk par sešiem mēnešiem pēc iepriekšējās tautas nobalsošanas par Saeimas atsaukšanu". Tādējādi, ja uz 48. pantu attiecinātu 14. pantā noteiktos ierobežojumus, ilgu laika periodu valstī vispār nepastāvētu konstitūcijā nostiprināts kontroles mehānisms pār Saeimas darbību, un tas varētu novest pie kļūdas tautas interešu neievērošanas. Tad vienīgais veids, kā īstenot kontroli pār Saeimas darbību, būtu tikai Satversmes tiesas veiktā konstitucionālā kontrole pār Saeimas pieņemtajiem normatīvajiem aktiem. Taču tā jau ir cita specifiska konstitucionāla procedūra, kura nav piemērojama, ja ir nepieciešama ātra reaģēšana uz iespējamu Saeimas prettiesisku rīcību, tautas suverenitātes apdraudējumu u.c., un tās kompetencē nav izvērtēt jautājumu par vēlētajū turpmāku uzticēšanos Saeimai kā tautas priekšstāvēniecības institūcijai.

Konstitucionālo tiesību komisijas 2008. gada viedoklī tika piedāvāts Satversmes 48. pantā noteikt, ka Valsts prezidents Saeimas atlaišanu nedrīkstētu rosināt agrāk kā sešus mēnešus pirms un pēc jaunās Saeimas sanāksšanas un sešus mēnešus pirms Valsts prezidenta pilnvaru termiņa beigām. Taču, lemjot par Satversmes grozījumiem, šis priekšlikums netika akceptēts.

Uzskatu, nebūtu vēlams regulējums, ka abiem subjektiem, kuriem ir tiesības rosināt Saeimas atlaišanu - tautai un Valsts prezidentam -, ir noteikti ierobežojumi noteiktos termiņos Saeimas atlaišanai, jo tad zināmu periodu zustu kontroles iespējas pār Saeimas darbību. Nav izslēdzamas situācijas, kad Saeimas pilnvaru pirmstermiņa izbeigšanu būtu nepieciešams īstenot drīz pēc jaunās Saeimas ievēlēšanas vai īsi pirms Valsts prezidenta pilnvaru termiņa beigām.

Protams, nebūtu pieļaujams, ka Valsts prezidents apzināti kavējas ar iniciatīvu par Saeimas atlaišanu, respektīvi, kad iemesli Saeimas atlaišanai ir jau ilgstoši pastāvējuši, bet viņš to ierosina tsi pirms savu pilnvaru termiņa beigām.

To, ka Satversme nenosaka priekšnoteikumus, kādos var atlaist Saeimu, var uzskatīt par zināmu likuma robu, taču, no otras puses, būtu sarežģīti paredzēt un Satversmē sīki iestrādāt konkrētus gadījumus, kuru dēļ varētu tikt rosināta Saeimas atlaišana, jo šāda izšķiršanās lielā mērā ir politisks lēmums.

Ir sagaidāms, ka Valsts prezidents kā augstākā Valsts amatpersona savu lēmumu pieņems atbildīgi un spers šo radikālo soli tikai tajos gadījumos, kad tas būs objektīvi nepieciešams.

E. Pastars. Valsts prezidents ir rīkojies atbilstoši formālajiem Satversmes priekšrakstiem, proti, izdevis rīkojumu, lai ierosinātu Saeimas atlaišanu. Satversmē nav ietverti saturiskie priekšnoteikumi Saeimas atlaišanas ierosināšanai. Turpretī modernajās konstitūcijās tiek ietverts cits ceļš un ir uzskatīti konkrēti atlaišanas gadījumi.⁸

Mūsu Satversmē par šādiem gadījumiem būtu jānoskaidro, kad plašu sabiedrības aprindu nemiers ar Saeimas darbību dotu pietiekami skaidru pierādījumu, ka Saeima vairs neizteic tautas gribu.⁹ Līdz ar to nav saturisku juridisku priekšnoteikumu Saeimas atlaišanai; tie vienmēr būs politiskā ieskata kritēriji.

Jāņem vērā, ka darbība, kurai varētu būt pat vismazākais pamats un tādēļ tā noved pie jautājuma nodošanas tautas izlemšanai, pēc būtības atbilst Satversmes 2. pantam. Tomēr vienlaikus parlaments nedrīkst būt par tautas gribas vergu; tam jāspēj distancēties arī no pārējošām tautas emocijām. Bieža parlamenta atlaišana neatbilstu varas dalīšanas principam.¹⁰

I. Bite. Satversmes 48. pants nosaka, ka Valsts prezidentam ir tiesība ierosināt Saeimas atlaišanu. Minētā norma neparedz nekādus papildu juridiskus priekšnoteikumus Saeimas atlaišanas ierosināšanai - Saeimas atlaišanas ierosinājuma pamatā var būt gan juridiski, gan politiski apsvērumi, tā var notikt jebkurā Saeimas darbības posmā neatkarīgi no Saeimas vai Valsts prezidenta darbības termiņa sākuma vai beigšu laika. Šādu viedokli apstiprina arī attiecīgo Satversmes normu izstrādes materiāli un pirmskara tiesīzbiznātņu viedokļi. Papildu priekšnoteikumu neesamība ir attaisnojama ar to, ka Satversmes 50. pantā iestrādātais stabilizācijas mehānisms (Valsts prezidenta atlaišana negatīva referendumā gadījumā) pietiekami nodrošina pret Satversmes 48. pantā paredzēto tiesību negodprātīgu, nepārdomātu vai pārmērīgi biežu izmantošanu. Minēto pierāda arī līdzšinējā Satversmes 48. panta (ne)piemērošanas prakse.

Satversmes 14. pants, kas pēdējās dienās bieži piesaukts, lai apšaubītu Valsts prezidenta tiesības ierosināt Saeimas atlaišanu gandrīz tikai mēnesi pirms sava amata termiņa beigām, attiecas vienīgi uz gadījumiem, kad tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu ierosina ne mazāk kā viena desmitā daļa vēlētajū. Vienas desmitās daļas vēlētajū tiesības ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atlaišanu Satversmē ietvertas 2009. gada aprīlī, savukārt neaprobežotās Valsts prezidenta tiesības izteikt šādu ierosinājumu - jau 1922. gadā, turklāt šīs tiesības ietvertas dažādās Satversmes nodalās. Ja, izdarot grozījumus Satversmes 14. pantā, likumdevējs būtu gribējis tajā ietvertos termiņu aprobežojumus attiecināt arī uz Valsts prezidenta tiesībām, tas būtu bijis nepārprotami jānorāda, tomēr publiski pieejamos dokumentos šādas informācijas nav - debātes Saeimā par to nav notikušas.

Uzskatu, ka Valsts prezidents Saeimas atlaišanu ir ierosinājis atbilstoši Satversmei.

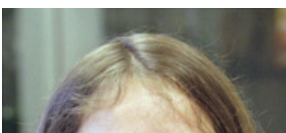

E. Danovskis. Valsts prezidents ierosinājumu atlaist Saeimu ir izteicis atbilstoši Satversmes 48. pantam. Rīkojums Nr. 2 neietver nekādu motivāciju, taču pēc Satversmes 48. panta tā rīkojumā par Saeimas atlaišanas ierosināšanu nav nepieciešama, jo šī rīkojuma adresāts ir Centrālā vēlēšanu komisija.¹¹

Satversme nenosaka šīs tiesības izmantošanas priekšnoteikumus; Valsts prezidents to izlieto pēc saviem ieskatiem.¹²

Satversmes 14. pantā noteiktais, ka "tiesību ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu nevar izmantot (...) Valsts Prezidenta pilnvaru pēdējo sešu mēnešu laikā" neierobežo Valsts prezidenta tiesības ierosināt Saeimas atlaišanu. Šajā pantā noteiktais termiņš gan norāda, ka principā Satversme nepieļauj situāciju, kad valstī nav ne Valsts prezidenta, ne pilnīgi lemttiesīgas Saeimas.¹³ Ja reiz šis apsvērumš ņemts vērā gadījumā, kad tautas nobalsošana Saeimas atsaukšanas jautājumā notiek pēc tautas iniciatīvas, tad kādēļ gan tādu pašu priekšnoteikumu jau šobrīd nevar attiecināt uz 48. panta gadījumu? Te jāņem vērā Satversmes 14. panta grozīšanas process Saeimā. Valsts prezidents 2009. gada 21. janvārī Saeimā iesniedza ierosinājumu grozījumiem ne tikai Satversmes 14. pantā, bet arī 48. pantā. Grozījumu projekts paredzēja grozīt 48. pantu, paredzot Valsts prezidenta tiesības atlaist Saeimu. Taču projektā piedāvātā 48. panta otrā daļa noteica, ka Valsts prezidents Saeimu nevar atlaist, ja līdz Valsts prezidenta pilnvaru termiņa beigām atlikuši mazāk nekā trīs mēneši. Saeima šo Valsts prezidenta ierosmi nepieņēma; tā vietā Saeimas Juridiskā komisija izstrādāja likumprojektu, kurā pārņēma Valsts prezidenta ierosinājumu grozījumiem Satversmes 14. pantā. Nekādi apsvērumi par to, ka kaut kas no 14. pantā iekļautā būtu attiecināms arī uz 48. pantu (piemēram, par to, ka nav lietderīgi termiņus paredzēt divos pantos), netika izteikti. Tādēļ var pieņemt, ka Saeima apzināti nav uzskatījusi par vajadzīgu Satversmes 48. pantā paredzētās Valsts prezidenta tiesības izlietošanu aprobežot ar termiņu. Iespējams, ka tas pat nav nepieciešams, ja tomēr piekrtām, ka

Valsts prezidenta pilnvaru periods "nav stingri nomērojams no tāda datuma līdz tādam datumam; Valsts prezidentam ir jāpaliek amatā tik ilgi, kamēr Saeima ievēlējusi viņa pēcnācēju".¹⁴

I. Kažoka. Jā, Valsts prezidents Saeimas atlaišanu ir ierosinājis atbilstoši Satversmei. Satversme neprasa nekādus juridiskus priekšnoteikumus šādam prezidenta rīkojumam. Ja prezidents izvēlas ierosināt Saeimas atlaišanu, prezidents var brīvi savu gribu īstenot visā sava termiņa laikā. Saeimas atlaišanas ierosināšanai nav nepieciešams īpašs pamats vai motivācija.

G. Litvins. Vērtējot *prima facia* Valsts prezidenta Valda Zatlera ierosināto 10. Saeimas atļaišanas procedūru, nav konstatējami pārkāpumi. Valsts prezidents izmantoja Satversmes 48. pantā tam piešķirtās tiesības un savu rīkojumu paziņoja atbilstoši likuma "Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību" 3. pantam un likuma "Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu" 5. panta pirmajai daļai. Nekas acīmredzams neapšaubā Valsts prezidenta rīkojuma atbilstību spēkā esošajām tiesību normām.

2. Vai Valsts prezidenta rīkojums Nr. 2 ir atsaucams vai atceļams? Kas un kādos gadījumos to varētu izdarīt?

R. Balodis. Rīkojums jeb lēmums rosināt parlamenta atļaišanu nebūtu atsaucams. Valsts prezidents, izdodot rīkojumu Nr. 2, ir iedarbinājis mehānismu, pār kura juridiskajām sekām viņam vairs nav varas. Jā, viņš ir procesa ierosinātājs, taču faktiski līdz ar to viņa loma šai pasākumā ir izsmelta. Prezidenta tiesības atsaukt rīkojumu un apturēt procesu no Satversmes nevar izsecināt. Šeit gan vajadzētu nošķirt rīkojuma Nr. 2 atsaukšanu no atceļšanas. Teorētiski Satversmes tiesa var konstatēt tiesiska rakstura nepilnības rīkojumā vai tā pieņemšanā, jo saskaņā ar Satversmes tiesas likumu tā ir tiesīga skatīt Valsts prezidenta aktu atbilstību likumam. No tā var izsecināt Satversmes tiesas tiesības atcelt rīkojumu par Saeimas atļaišanas ierosināšanu. Taču šāda teoretizēšana nebūtu attiecināma uz izskatāmo gadījumu. Es arī nesaskatu līdzības ar Valsts prezidenta ekskluzīvajām tiesībām nominēt Ministru prezidentu, jo tomēr tā ir fundamentāla atšķirība starp valsts galvas Satversmē paredzētu personīgu gribas izpaušmi un rezerves funkcijas izmantošanu vēršanos pie tautas gribas. Turklāt kādi gan objektīvi iemesli varētu būt, lai Valsts prezidents atsauktu rīkojumu Nr. 2?

M. Pāparinskis. Satversmes 48. pants tieši neregulē tiesības atsaukt ierosinājumu. No vienas puses (un atstājot atvērtu jautājumu par to, cik lielā mērā Satversmes normu interpretācijā ir iespējams izmantot subkonstitucionālas normas), daži Valsts prezidenta tiesību izmantojumi ir atsaukami: atbilstoši Saeimas Kārtības ruļļa 86. panta septītajai daļai var atsaukt Valsts prezidenta iesniegtu likumprojektu; atbilstoši Ministru kabineta Iekārtas likuma 13. panta ceturtajai daļai, iespējams, var tikt atsaukts Ministru prezidenta amata kandidāts. Tādēļ arguments par Valsts prezidenta izmantotas tiesības atsaukšanu nav *per se* neiespējams.

No otras puses, divu iemeslu pēc ir pārliecinošāk uzskatīt, ka atsaukšana nav attiecināma uz Satversmes 48. pantu. Pirmkārt, atšķirībā no likuma ierosināšanas un Ministru kabineta sastādītāja aicināšanas Saeimas atļaišanas ierosināšana ir tūlītējs akts, kas ir izbeigts un izpildīts ar tā izdarīšanas brīdi, tādēļ varētu apšaubīt iespēju to atsaukt. Otrkārt, Satversmes 48. panta otrajā teikumā paredzētās tiesiskās sekas ("Pēc tam izdarāma tautas nobalsošana") izriet tieši no ierosināšanas. Varētu uzskatīt, ka pat hipotētiski iespējama *ex nunc* atsaukšana neietekmētu tautas nobalsošanu.

Valsts prezidenta Saeimas atļaišanas ierosinājums ir "cit[s] ... Valsts prezidenta ... akt[s]" Satversmes tiesas likuma 16. panta ceturta punkta izpratnē un kā tāds ir apstrīdams Satversmes tiesā vispārējā kārtībā. Par pieteikuma pieļaujamību un pamatošību nav iespējams spriest *in abstracto*.

A. Dimitrovs. Valsts prezidenta rīkojumu Nr. 2 nedrīkst atcelt, jo tūlīt pēc tā spēkā stāšanās tiek uzsākta tautas nobalsošanas procedūra. Satversmes tiesa var izskatīt lietu par Valsts prezidenta rīkojuma atbilstību Satversmei un neatbilstības gadījumā noteikt brīdi, kad tas zaudē spēku. Taču Satversmes tiesa nevērtēs rīkojuma motivāciju, bet tikai to, vai tas ir pieņemts atbilstoši Satversmei.

Potenciāli var izvīzīt tēzi par likuma robu, dodot Valsts prezidentam iespēju ierosināt Saeimas atļaišanu arī tieši pirms savu pilnvaru izbeigšanas. Salīdzinājumam, Satversmes 14. pants nosaka, ka tiesību ierosināt tautas nobalsošanu par Saeimas atsaukšanu nevar izmantot Valsts prezidenta pilnvaru pēdējo sešu mēnešu laikā, jo pretējā gadījumā var izveidoties situācija, ka valstī nav ne leģitīmas Saeimas, ne Valsts prezidenta varas. Satversmes tiesa varētu iztulkot Satversmes 48. pantu, tai skaitā lemjot par likuma roba esamību un nepieciešamību to aizpildīt.

A. Dravnieks. Atsaukt vai atcelt to nevar. Ir iesākta procedūra, ka lēmumu pieņem suverēns. Suverēns ir tauta, tautai pieder suverēna (augstākā) vara. Pat ja Satversmes tiesa pēc kāda konstitūta pieteikuma konstatētu, ka amatpersona lēmuma pieņemšanas brīdī nebija rīcībspējīga, procedūru vairs nevar atsaukt. Un neviens to arī necentīsies darīt, jo tas nozīmē pašam darboties pret sevi jau startējušā aģitācijas kampaņā.

M. Mīts. Satversme neregulē jautājumu par attiecīgā rīkojuma atsaukšanu, tādēļ atbildes ir meklējamas, analizējot Valsts prezidenta institūtu plašākā Satversmes

kontekstā un izdotā rīkojuma raksturu.

Satversme Valsts prezidentam piešķir valsts konstitucionālā orgāna lomu, kurš ir politisks, bet tajā pašā laikā "neitrāls spēks" pretstatā partiju politiskajām interesēm. Valsts prezidenta loma ir nodrošināt sabiedrības interešu ievērošanu visplašākajā apmērā, jo īpaši tad, ja Saeimas vairākuma un valdības politiskie uzstādījumi, kurus pamatā nosaka attiecīgo partiju vēlētaji, to nenodrošina (*sk. Konstitucionālo tiesību komisijas 2011. gada 10. maija Viedokļa III nodaļu*). Valsts prezidentam šajā ziņā ir ārkārtīgi plašas izvērtēšanas robežas, un pats izvērtējums ir tieši atkarīgs no personas, kas ieņem Valsts prezidenta amatu, šīs personas izpratnes par demokrātiju, politikas procesiem, vērtību sistēmas un citiem aspektiem.

Pēc Satversmes autoru loģikas Satversmes 48. pants ir piemērojams smagas krīzes gadījumā, jo Valsts prezidents, ierosinot Saeimas atļaišanu, riskē ar sava amata zaudēšanu. Pasludinot "demokrātijas privatizāciju" par galveno iemeslu Saeimas atļaišanas procedūras uzsākšanai, Valsts prezidents ir saskatījis valsts krīzes pazīmes, ko raksturo sabiedrības neuzticēšanās valsts institūcijām, it īpaši parlamentam, un neticība tam, ka parlaments un valdība veic savu darbu atbilstoši Satversmē nostiprinātajiem pamatprincipiem.

Šādā situācijā Valsts prezidenta rīkojuma Nr. 2 atsaukšana vai atcelšana būtu pretrunā ar Satversmes 48. un 50. pantā nostiprinātās procedūras garu. Domstarpības starp Valsts prezidentu un Saeimu tik nopietnā jautājumā izšķir tauta, ar savu balsojumu norādot, vai tā atbalsta Valsts prezidenta vai Saeimas politisko uzstādījumu.

Ja Valsts prezidents, kurš izdevis rīkojumu par Saeimas atļaišanas ierosināšanu, pats atsauktu šādu rīkojumu, tas norādītu uz savu amata pienākumu un atbildības fundamentālu neizpratni un varētu būt pietiekams pamats amata zaudēšanai.

Ja starplaikā starp rīkojuma pieņemšanu un tautas nobalsošanu Saeima ievēl citu Valsts prezidentu, tad jaunievēlētajam prezidentam nav likumiska pamata liegt tautai paust viedokli par uzticēšanos attiecīgā sasaukuma Saeimai, atsaucot rīkojumu. Tas faktiski nozīmētu pārvērtēt politisko konfrontāciju starp iepriekšējo Valsts prezidentu un Saeimu sabiedrībai īpaši būtiskā jautājumā, kas notikusi pirms esošā Valsts prezidenta stāšanās amatā. Kā jau iepriekš teikts, šāds izvērtējums piekrīt tautai - suverēnās varas nesējai. Savukārt, ja tautas nobalsošanas rezultātā vairākums neatbalsta iepriekšējā Valsts prezidenta uzstādījumu, tad jaunievēlētajam Valsts prezidentam nav jāatkāpjas. Tas pamatojas ar apsvērumu, ka jaunievēlētajam Valsts prezidentam nav jāuzņemas politiskā atbildība par iepriekšējā prezidenta politiskās situācijas izvērtējumu.

Visbeidzot, ja Saeima atkārtoti ievēl Valsts prezidentu, kurš rosinājis Saeimas atļaišanu, un pēc tam tautas nobalsošanā vairākums neizsakās par labu Saeimas atļaišanai, tad atkārtoti ievēlētais Valsts prezidents gan ir uzskatāms par atļautu. Tas izriet no Satversmes 48. un 50. pantā nostiprinātās Valsts prezidenta politiskās atbildības tautas priekšā gara, kā arī apstākļa, ka tautas tieši nelegitīmetai Valsts prezidenta rīcībai ir lielāks svars par pastarpinātu legimitēšanu, Saeimai atkārtoti ievēlot Valsts prezidentu.

Teorētiski Valsts prezidenta rīkojums par Saeimas atļaišanu ir pārbaudāms Satversmes tiesā. Taču, ņemot vērā iepriekšminēto Valsts prezidenta ārkārtīgi plašo izvērtējuma brīvību, kurā Satversmes tiesa nav tiesīga iejaukties, Satversmes tiesas kompetence faktiski ir aprobežota ar procedūras jautājumiem.

A. Kārklīņa. Normatīvie akti neparedz Valsts prezidentam tiesības *atsaukt* savu rīkojumu. Šeit varētu piemērot publiskajās tiesībās pastāvošo principu, ka ir atļauts tas, kas ir noteikts ar tiesību normu. Rīkojuma atsaukšana nebūtu pieļaujama, jo tādējādi tiktu pārkāpts tiesiskās stabilitātes princips. Šādas tiesības nebūtu piešķiramas ne esošajam Valsts prezidentam, kurš ir ierosinājis Saeimas atļaišanu, ne nākamajam Valsts prezidentam, kurš tiktu ievēlēts starplaikā līdz tautas nobalsošanai par Saeimas atļaišanu. Rīkojums ir stājies spēkā, un tas ir uzlicis pienākumu Centrālajai vēlēšanu komisijai sarīkot tautas nobalsošanu.

Turklāt, kopš Valsts prezidents nācis klajā ar šādu rīkojumu, viņš tautai ar juridisku aktu ir piešķīris konstitucionālas tiesības (iedarbinājis juridisku mehānismu) lemt par Saeimas atļaišanu. Līdz ar to ar rīkojuma spēkā stāšanās brīdi tauta tiek apveltīta ar patstāvīgām, ne no vienas personas neatkarīgām tiesībām, un tādēļ rīkojuma atsaukšana nav iespējama, jo aizskartu tautas suverēnās tiesības, kuras vairs nav anulējamas ar prezidenta aktu.

Attiecībā uz šāda rīkojuma *atcelšanu* - teorētiski šis jautājums ietilpst Satversmes tiesas kompetencē. Satversmes tiesas likuma 16. panta 4. punkts nosaka, ka Satversmes tiesa, citastarp, izskata lietas par Valsts prezidenta aktu, izņemot administratīvos aktus, atbilstību likumam. Līdz ar to Satversmes tiesas kompetencē būtu izvērtēt to, vai Valsts prezidenta rīkojums Nr. 2 atbilst likumam. Tiesības iesniegt šādus pieteikumus saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 17. panta otro daļu ir Valsts prezidentam, Saeimai, ne mazāk kā 20 Saeimas deputātiem un Ministru kabinetam. Satversmes tiesai būtu jāvērtē tikai rīkojuma juridiskie aspekti, un, ja tiktu konstatēta rīkojuma neatbilstība likumam, tad šis rīkojums zaudētu spēku.

E. Pastars. Teorētiski spriežot, Valsts prezidents, kurš kādu rīkojumu izdevis, principā to var atsaukt. To norādījuši arī Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija¹⁵ un attiecīgs regulējums ietverts Ministru kabineta iekārtas likuma 13. panta ceturtajā daļā. Tomēr šādam solim jābūt pamatotam ar acīmredzami konstatējamiem apstākļiem un jāatbilst Satversmes 1. un 2. pantam. Tā, piemēram, pēc Saeimas atļaišanas ierosināšanas Latvijā sāktos karš vai notiktu plaša mēroga dabas katastrofas, vai pēc Ministru prezidenta amata kandidāta nominēšanas atklātos, ka viņš ir izdarījis noziegumu vai nespēj izveidot valdību saprātīgā termiņā. Tāpat Valsts prezidenta rīkojumu var atzīt par spēkā neesošu tas pats vai nākamais Valsts prezidents, ja ir acīmredzami konstatējami rīkojuma izdevēja gribas defekti (maldināšana, rīcībnespēja u.tml.).

Jāņem vērā, ja kādam ir šaubas par rīkojuma Nr. 2 tiesiskumu, par to likumā noteiktajā kārtībā ir jāvēršas Satversmes tiesā, bet par lietderību lems tauta referendumā. Lēmumu par prezidenta apsvērumu pamatotību izvērtēs tauta, atļaujot Saeimu vai pašu prezidentu. Ja pat tauta izlemtu atļaut Saeimu, pēc jaunās Saeimas ievēlēšanas tās deputātu vairākums var būt līdzīgs iepriekšējam un atļaut prezidentu.¹⁶

I. Bite. Lai arī vispārēji pastāv princips, atbilstoši kuram institūcijai, kas aktu izdevusi, ir tiesības to arī atcelt, šajā gadījumā uzskatu, ka Valsts prezidenta rīkojums Nr. 2 nav atsaucams un tas var būt atceļams tikai vienā gadījumā, turklāt to nedrīkst darīt ne Valsts prezidents, kas to izdevis, ne kāds cits Valsts prezidents.

Uz Valsts prezidenta rīkojumu Nr. 2 ir attiecināmas visas ikdienišķās juridisku aktu spēkā esamības prasības - tam jābūt izdotam normatīvi noteiktā kārtībā, tas jāizdod normatīvi noteiktai institūcijai, kam savukārt jāpiemīt pilnai rīcībspējai. Rīkojums arī normatīvi noteiktā kārtībā jāizziņo. Ja šīs prasības ir ievērotas, rīkojums Nr. 2 stājas spēkā un nav atceļams.

Tā kā Valsts prezidenta rīkojuma par Saeimas atļaišanas ierosināšanu izdošanai tiesību normas neparedz nekādus materiālus priekšnoteikumus vai nepieciešamības pamatojumu, tas uzskatāms par politisku lēmumu, kas balsīts uz politiskiem, nevis juridiskiem lietderības apsvērumiem. Minēto apstiprina arī Satversmes 50. pants, kas Valsts prezidentam liek tieši politiski atbildēt par šāda lēmuma iespējamajām sekām.

Rīkojums par Saeimas atļaišanas ierosināšanu ar tā spēkā stāšanās brīdi automātiski iedarbina tālākos tiesību normās noteiktos mehānismus, piedāvājot suverēnās varas īpašniekam - tautai - atkārtoti izteikt savu gribu attiecībā uz saviem priekšstāvjiem. Šim rīkojumam pašam par sevi nav citu juridisku seku, taču, ja Saeimas atļaišanas process ir uzsākts, tas jānovēd līdz savam loģiskajam noslēgumam - tautas gribas izteikšanai. Pretējas interpretācijas pieļaušana radītu pamatu dažādām manipulācijām un ultimātiem. Piemēram, Valsts prezidents varētu ierosināt Saeimas atļaišanu, apsolut atsaukt šo rīkojumu, ja Saeima viņu pārvēlē amatā vai izpildīs kādas citas prasības. Vai arī Saeima, neesot apmierināta ar Valsts prezidenta izdoto rīkojumu, varētu izmantot Satversmes 51. pantā noteiktās tiesības slēgtā sēdē atļaut Valsts prezidentu un nekavējoties iecelt jaunu, par kandidāta iecelšanas priekšnoteikumu izvirzot viņa apņemšanos atcelt rīkojumu par Saeimas

atļaišanas ierosināšanu. Šāda tautas raustīšana personīgu rēķinu kārtrošanas dēļ demokrātiskā un tiesiskā valstī nav pieļaujama, tāpēc Valsts prezidenta rīkojums par Saeimas atļaišanas ierosināšanu nebūtu atsaucams.

Vienīgā iespēja prasīt rīkojuma Nr. 2 atcelšanu varētu būt, Valsts prezidentam, Saeimai, ne mazāk kā 20 Saeimas deputātiem vai Ministru kabinetam vēršoties ar attiecīgu pieteikumu Satversmes tiesā, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 16. panta 4. punktu. Tomēr arī Satversmes tiesa šādā situācijā būtu tiesīga pārbaudīt vienīgi formālo procedūru ievērošanu rīkojuma izdošanas gaitā - rīkojuma Nr. 2 atbilstību likumam, kas tieši noteikts Satversmes tiesas likumā. Šāda lēmuma nepieciešamības, lietderības un samērīguma vērtēšana atstājama tikai un vienīgi tautai, kurai kalpo gan Saeima, gan Valsts prezidents, gan arī pati Satversmes tiesa.

E. Danovskis. Satversmes 48. pants nosaka, ka pēc Valsts prezidenta ierosinājuma atļaut Saeimu ir rīkojama tautas nobalsošana. Izņēmumi, kad tautas nobalsošana tomēr nenotiek (kā, piemēram, Satversmes 72. pantā), nav paredzēti. No tā varētu secināt, ka saskaņā ar Satversmes 48. pantu Valsts prezidenta ierosinājums atļaut Saeimu ir neatgriezenisks un ir iestājies vienīgais priekšnoteikums, lai tauta izmantotu tiesības atļaut Saeimu. Arī likuma "Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu" 5. panta pirmā daļa paredz tikai vienu iespēju bez atpakaļceļa - Valsts prezidents par savu lēmumu paziņo Centrālajai vēlēšanu komisijai, kura rīko tautas nobalsošanu.

Ja atzītu, ka Valsts prezidentam ir neierobežotas tiesības atsaukt ierosinājumu par Saeimas atļaišanu, tad Satversmes 48. pants faktiski nozīmētu Valsts prezidenta patvaļu ne tikai jautājumā par Saeimas atļaišanas ierosināšanu, bet arī kontroli pār Saeimas atļaišanas procesa turpmāko norisi, kas ir būtiska un Satversmes tekstam pretēja 48. un turpmākajos pantos ietvertā Saeimas atļaišanas institūta modifikācija.

Vai no tiesību sistēmas un Satversmes iespējams atvasināt kādu principu, kas atļauj vai liedz vienpersoniskas gribas atsaukšanu? Tiesiskās stabilitātes princips nosaka, ka tiesiskajām attiecībām ir jābūt stabilām un paredzamām. Tiesisko attiecību stabilitāte nav iespējama, ja tiek noliegts reiz izteiktas gribas saistošais spēks. No šā principa dažādās tiesību nozarēs pastāv izņēmumi: administratīvu aktu iestāde likumā noteiktajos gadījumos var atcelt, testamentu var gan atsaukt, gan grozīt, darba devēja tiesības atsaukt uzteikumu nosaka darbinieks vai arī darba līgums/koplīgums utt. Vispārīgi varam teikt, ka reiz izteiktas gribas atsaukšana ir iespējama tad, ja personas gribas izteikums vēl nav radījis tās tiesiskās sekas, uz ko tas vērsts (piemēram, citas personas vēl nav izmantojušas tiesības, ko šāds akts piešķir), vai arī ja persona izmanto tiesību, kas rada tiesiskās sekas tikai šai personai (piemēram, atsauc iesniegumu). Taču arī šiem izņēmumiem atradšim izņēmumus, un galu galā atļiks vien konstatēt, ka tiesības atsaukt vienpersonisku gribu nenosaka vis kaut kādi principi un izņēmumi no tiem, bet gan šādas atsaukšanas saprātīgums katrā atsevišķā gadījumā.

Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija uzskatījusi, ka Valsts prezidentam ir tiesības atsaukt rīkojumu par Ministru prezidenta amata kandidāta aicināšanu vismaz tad, ja šī persona to lūgusi, ja izrādās, ka konstatēti likumā noteiktie šķēršļi amata ieņemšanai un ja Valsts prezidents uzskata, ka Ministru prezidenta amata kandidāts vilcinās ar Ministru kabineta sastādīšanu.¹⁷ Šie gadījumi ir loģiski pamatoti un nepieciešami, lai izvairītos no Satversmē noteiktajai lietu kārtībai neatbilstošām situācijām (strupceļa). Taču šādu pamatojumu nevar atrast Valsts prezidenta tiesībām atsaukt savu rīkojumu par Saeimas atļaišanas ierosināšanu.¹⁸

Iespējams, ka kaut kādā situācijā Valsts prezidenta rosināta tautas nobalsošana par Saeimas atļaišanu var izraisīt Satversmē noteiktajai lietu kārtībai pretēju situāciju. Ja šādā gadījumā Valsts prezidenta rīkojums par iepriekšējā rīkojuma atcelšanu būtu vienīgais risinājums, lai izvairītos no konstitucionāla strupceļa, tad šāda rīkojuma pieļaujāmību vairs nenoteiktu iepriekš izteikti juridiski aizspriedumi, bet gan no Satversmes izrietošā prasība nodrošināt Satversmes stabilitāti.

I. Kažoka. Valsts prezidenta rīkojums Nr. 2 nav atsaucams, jo tas jau ir stājies spēkā atbilstoši likuma "Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību" trešajam pantam un publicēts "Latvijas Vēstnesī". Spēkā stājušos tiesību aktus nevar atsaukt.

Valsts prezidenta rīkojumu Nr. 2 var atcelt tikai Satversmes tiesa, ja, piemēram, 20 Saeimas deputāti iesniedz pieteikumu par rīkojuma atbilstību Satversmei. Satversmes tiesa tad drīkst izvērtēt gan rīkojuma pieņemšanas procedūras, gan satura tiesiskumu. Praksē gan grūti iedomāties situāciju, kad šāds rīkojums varētu saturiski vai procedūru ziņā neatbilst konstitūcijai (ņemot vērā to, ka Satversme tā izdošanai nenosaka specifiskus pamatus, situāciju aprakstus, laika limitus).

Prezidenta rīkojumu nevar atcelt kāda cita institūcija, arī ne pats prezidents (gan tas, kas rīkojumu izdevis, gan tas, kurš ticis ievēlēts vēlāk). Šādi Saeimas atļaišanas ierosinājuma atcelšanai būtu nepieciešams īpašs konstitūcijā atrunāts pilnvarojums, atsaukšanas pamats un laika rāmji. Pat tiesībpolitiskā līmenī nesaskatu vajadzību pēc šādas iespējas, manuprāt, tā būtu klaji destruktīva, ļaujot prezidentam "šantažēt" Saeimu un lieki maldināt sabiedrību ar drīzu referendumu, vienlaikus zinot, bet turot noslēpumā datumu, kad jaunu vēlēšanu ierosinājums tiks atcelts. Svarīgi tas, ka šobrīd Satversme tādu iespēju vispār neparedz.

G. Lītvins. Satversme *expressis verbis* nenosaka Valsts prezidenta aktu atsaukšanas un atcelšanas kārtību. Tomēr, līdzīgi kā tiesa, Ministru kabinets un Saeima nevar atsaukt attiecīgi savus nolēmumus, noteikumus un likumus, bet tos var atcelt likumā noteiktā kārtībā pati vai cita tam pilnvarota institūcija, arī Valsts prezidents savu rīkojumu Nr. 2 nevar atsaukt, bet to var atcelt likumā pilnvarota institūcija - Satversmes tiesa.

Tiesiskās noteiktības nolūkā rīkojumam Nr. 2 ir neatgriezenisks spēks. Tomēr, kā jau minēju, rīkojumu Nr. 2 var atcelt Satversmes tiesa, ko paredz Satversmes tiesas likuma 16. panta 4. punkts. Tā paša likuma 17. panta otrā daļa nosaka subjektus (Valsts prezidents, Saeima, ne mazāk kā divdesmit Saeimas deputāti, Ministru kabinets), kas var iesniegt pieteikumu par 16. panta 4. punktā minētajiem aktiem, tai skaitā arī Valsts prezidenta aktiem, starp kuriem ir arī rīkojums par Saeimas atļaišanas ierosināšanu.

Izdodot rīkojumu, Valsts prezidents izmantoja piešķirto rīcības brīvību, un tā lietderības apsvērumiem ir politisks raksturs. Satversmes tiesa nevērtētu rīkojuma lietderības apsvērumus, bet tikai tā tiesiskumu, - vai Valsts prezidents nav pārkāpis rīcības brīvības robežas, piemēram, ar rīkojumu nevis tikai ierosinājis, bet jau atļaidis Saeimu, vai izdošanas process atbilst likumam un vai nav šaubu par Valsts prezidenta rīcības spēju rīkojuma izdošanas (pasludināšanas) brīdī.

Satversmē un citos likumos Valsts prezidentam nav piešķirtas tiesības pašrocīgi atcelt savus rīkojumus. Līdz ar to ne V. Zatlers, ne arī jaunievēlētais Valsts prezidents attiecīgi nevar un nevarēs atcelt rīkojumu Nr. 2, bet ir iespēja vērsties Satversmes tiesā.

Būtisks ir apstāklis, ka rīkojums nevis sašaurina, bet dod tautai papildu tiesības līdzdarboties demokrātiskā procesā, kas no līdzdalības demokrātijas viedokļa ir vērtējams viennozīmīgi pozitīvi. Nolemjot vērsties Satversmes tiesā, ļoti rūpīgi jāizvērtē pārkāpumu būtiskums un motivācija.

3. Vai Saeima pēc Valsts prezidenta rīkojuma Nr. 2 ir lemtspējīga? Vai Saeimas ievēlētais Valsts prezidents ir leģitīms, ja tautas nobalsošanā to ievēlējusi Saeima tiks atļauta?

R. Balodis. Neskatoties uz to, ka saskaņā ar Valsts prezidenta rīkojumu Nr. 2 ir jau noteikta tautas nobalsošanas diena - šā gada 23. jūlijs, 10. Saeimai ir visas

tiesības, kas paredzētas saskaņā ar Satversmi un Saeimas Kārtības rulli. Satversmē nav paredzēti nekādi tiesību ierobežojumi Saeimai pēc tam, kad Valsts prezidents ir rosinājis tās atļaušanas procedūru. Vai no morālā, politiskā un cita viedokļa ir labi, ka Saeima balso par prezidentu, kas ir rosinājis to atlaist, nav juridiskas dabas jautājums. Juridiski šeit iebildes celt nevar, un Saeima ir lemtspējīga.

Gan jāsaka; ja Saeima par Valsts prezidentu atkārtoti ievēlēs V. Zatleru, tad gadījumā, ja tautas nobalsošanā vairākums tautas izteiksies pret Saeimas atļaušanu, saskaņā ar Satversmes 50. pantu V. Zatlers būs atļauts un nākamajai Saeimai būs jāvēl jauns prezidents. Tiesa, ja tas notiks, tad šo jauno prezidentu vēlē uz nepilnu termiņu, jo Satversmē skaidri noteikts, ka Saeimai jāievēl jauns Valsts prezidents uz atļautā prezidenta atlikušo pilnvaru laiku. Tiesa, gan, ja tas notiks, tie būs vien daži mēneši.

Satversmes tēvi nebija paredzējuši, ka varētu izveidoties situācija: Valsts prezidents dažas dienas pirms sava pilnvaru termiņa beigām rosinās atļaut Saeimu un tā varētu tikt atļauta jau pie cita Valsts prezidenta. No konstitucionālās loģikas raugoties, tikai pats V. Zatlers ir atbildīgs par sekām, kas var iestāties, ja tauta nenobalots par Saeimas atļaušanu.

M. Paparinskis. Tehniskā atbilde uz šo jautājumu ir vienlīdz skaidra un intuitīvi neapmierinoša. Saeimas tiesības, tajā skaitā attiecībā uz Valsts prezidenta ievēlšanu, paliek nemainīgas līdz tautas nobalsošanai par Saeimas atļaušanu (un pēc tam, ja tautas nobalsošanā vairāk nekā puse no nodotām balsīm izsakās pret Saeimas atļaušanu), un tikai pēc Saeimas atļaušanas Saeima funkcionē Satversmes 50. panta kārtībā. Satversme neparedz atpakaļejošu spēku atļaušanas efektam, tādēļ no tekstuālā viedokļa atļautās Saeimas ievēlētā Valsts prezidenta juridiskais statuss nav ne ar ko īpašs un atšķirīgs no citādi ievēlētiem Valsts prezidentiem.

Intuitīvi neapmierinošais aspekts ir acīmredzamajā divu paradīgu sadursmē starp Valsts prezidenta ievēlšanu un Saeimas atļaušanu: šķiet nedaudz savdabīgi, ja pēc iespējamās tautas izvēles uzticēties Valsts prezidentam, nevis 10. Saeimai, par Valsts prezidentu kļūtu (cita) persona, kurai savukārt uzticas tautas uzticību nebaudošā 10. Saeima. No tehniskā viedokļa šim risinājumam nevar iebilst, bet nebūtu neiespējami šādā situācijā vērsties pie Satversmes 2. panta kā sistēmiskās un teleoloģiskās interpretācijas avota, kas varētu piedāvāt kādu mazāk intuitīvi neapmierinošu juridisku modeli.

A. Dimitrovs. Laikā no Saeimas atļaušanas ierosināšanas līdz tautas nobalsošanas rezultātu paziņošanai Saeima ir pilntiesīga. Tikai pēc tautas nobalsošanas, ja Saeima tiek atļauta, līdzšinējā Saeima var sanākt uz sēdēm tikai tad, ja Valsts prezidents to sasauc, turklāt Valsts prezidents nosaka dienas kārtību (Satversmes 49. pants).¹⁹

Valsts prezidents tikai ierosina Saeimas atļaušanu, taču lēmumu par atļaušanu pieņem tauta. Līdz ar to nav pamata ierobežot Saeimas lemtspēju (tai skaitā attiecībā uz Valsts prezidenta ievēlšanu), jo tauta var neatbalstīt atļaušanu. Ja tautas nobalsošanā Saeima tiks atļauta, jaunā Saeima būs tiesīga jebkurā brīdī atļaut Valsts prezidentu (Satversmes 51. pants).

A. Dravnieks. Ierobežota. Vajadzētu izvairīties no lēmumiem, kas maina konstitucionālo iekārtu. It īpaši tāpēc, ka ir pamats uzskatīt, ka tautas nobalsošanas rezultātā būs jārīko ārkārtas vēlēšanas.

Tehniskās funkcijas var pildīt, taču jāērēkinās, ka jebkurš lēmums var tikt pārbaļots. Būtu dīvaini, ja parlaments ar iedragātu leģitimitāti apzināti rīkotos pretēji tiesiskās noteiktības principam.

Situācija taps jau sazarotāka, nāksies meklēt juridiskus rāmjus pēc Valsts prezidenta pilnvaru beigām. Saprātīgi būtu iedībināt tradīciju, ka pēc 7. jūļļa (īpaši jau pēc 23. jūļļa) Saeima nesanaļ uz plenārsēdēm, vismaz cenšas neko nelemt pēdējā lasījumā. Pilnīgi noteikti, ja nav ievēlēts Valsts prezidents un viņa pienākumus pilda Saeimas priekšsēdētājs, tad pilnvaras sasaukt Saeimas sēdes ir ierobežotas. Tas atkarīgs no 23. jūļļa tautas nobalsošanas rezultāta.

Vienkāršāks risinājums būtu bijis, ja pilnvaras saglabātu tas pats prezidents. Vienkāršāks arī būtu bijis, ja Satversmē būtu paredzēta iespēja Valsts prezidentam atļaut Saeimu un tā varētu sanākt uz sēdēm tikai, lai izlemtu Valsts prezidenta noteiktus jautājumus. Taču šo argumentu vajadzēja pienācīgāk apsvērt, veicot pēdējos grozījumus Satversmē.

Ja tauta atļauj Saeimu, aizejošā parlamenta leģitimitāte nevar būt pietiekama jaunievēlētā cita Valsts prezidenta pilnam pilnvaru apjomam.

Skaidrs, ka pēc vēlēšanām kādam jāaicina nākamo Ministru prezidentu sastādīt valdību. Taču pēc tam pašam Valsts prezidentam jāprasa jaunievēlētās Saeimas uzticības balsojums vai pašam jānoliek savas pilnvaras. Ja tas netiks darīts, var cerēt uz konstitūtu strīda saprātīgu tiesisku risinājumu. Taču tā jau būtu apzināta došanās konstitucionālā krīzē.

Valsts prezidents ir rezervists, viņš pilda rezerves spēlētāja funkciju, kad pamatsastāvs (Saeima) top rīcībnespējīgs.

M. Mīts. Satversmes 49. pants sniedz skaidru atbildi uz pirmo jautājumu - atļautās Saeimas locekļu pilnvaras ir spēkā līdz jaunievēlētās Saeimas sanākšanai. Tātad ne tikai no brīža, kad Valsts prezidents ir ierosinājis tautas nobalsošanu par Saeimas atļaušanu, bet arī tad, kad balsotāju vairākums nobalsošanā ir izteicies par labu Saeimas atļaušanai, Saeima ir tiesīga turpināt savu darbu, un tās lēmumi ir tikpat leģitīmi kā pirms Saeimas atļaušanas ierosināšanas. Loģiski, ka balsotāju vairākumam izsakoties par labu atļaušanai, tauta atņem Saeimai vēlēšanās sniegto leģitimitāti. Tomēr Satversme regulē leģitimitātes zaudēšanas brīdi - tas notiek līdz ar jaunievēlētās Saeimas sanākšanu. Tādējādi tiek nodrošināts tas, ka valsts iespējami īslaicīgi pastāv bez lemttiesīga likumdevēja un tiek mazināti konstitucionālas krīzes riski.

Līdz ar to Satversme sniedz arī atbildi uz otro jautājumu - tā kā atļautās Saeimas locekļu pilnvaras paliek spēkā līdz jaunievēlētās Saeimas sanākšanai, tad visi atbilstoši tās kompetencei pieņemtie lēmumi ir leģitīmi. Situācijā, kāda izveidojusies patlaban, kad Valsts prezidents ir ierosinājis Saeimas atļaušanu, bet līdz tautas nobalsošanai, kurā balsotāju vairākums var izteikties par labu Saeimas atļaušanai, Saeimai ir jāievēl Valsts prezidents, Saeimas lēmums par Valsts prezidenta ievēlšanu (vai neievēlšanu) ir leģitīms Satversmes ieskatā.

A. Kārķliņa. Latvijas normatīvie akti neparedz Saeimas kompetences un lemtspējas ierobežojumus pēc Saeimas atļaušanas ierosināšanas. Līdz brīdim, kamēr nav notikusi tautas nobalsošana par Saeimas atļaušanu, Saeima turpina darboties, kā ierasts.

Tikai tad, ja tautas nobalsošanā vairākums vēlēto nobalsotu par Saeimas atļaušanu, zināmā mērā tiktu ierobežota Saeimas lemtspēja, jo tad atbilstoši Satversmes 49. pantam līdz jaunievēlējāmās Saeimas sanākšanai esošo Saeimas locekļu pilnvaras paliktu spēkā, bet tā uz sēdēm sanāktu tikai gadījumā, ja to sasauktu Valsts prezidents, un Valsts prezidents arī noteiktu sēžu darba kārtību.

Tā kā Saeima ir lemtspējīga un tā saglabā Satversmes 35. pantā piešķirtās tiesības vēlē Valsts prezidentu, šādas Saeimas ievēlētais Valsts prezidents būs legītimis pat tad, ja to ievēlējusī Saeima būs atlaista. Protams, lai Valsts prezidents būtu legītimis, prezidenta vēlēšanām jābūt likumīgām - tām jānotiek saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto kārtību.

Ja līdz Valsts prezidenta pilnvaru termiņa beigām būtu atlicis vairāk laika, protams, labāk būtu vispirms sarīkot tautas nobalsošanu par Saeimas atlaišanu un, ja tā tiktu atlaista, tad Valsts prezidenta ievēlēšanu uzticēt jau jaunajam Saeimas sasaukumam.

E. Pastars. Satversmes 12., 13. un 49. pants skaidri norāda, ka Saeima ir lemtspējīga un tās lēmumi ir legītimi arī gadījumos, kad tā jau ir atlaista un Valsts prezidents to ir sasaucis uz sēdi. Vienlaikus šādai Saeimai būtu rūpīgi politiski jāvērtē katrs lēmums (it īpaši ilgtermiņā sekas radoši lēmumi), proti, vai par to atbilstošāk nebūtu lemt nākamajam parlamentam.

Tāpat Saeima var vēlē Valsts prezidentu, un tas būs legītimis. Vēlams, ka Saeima ievēlētu to pašu Valsts prezidentu, kurš ierosināja tās atlaišanu, lai referenduma dienā pilnībā varētu īstenot Satversmes 50. un 53. pantā noteikto par Valsts prezidenta politisko atbildību. Nevar aizmirst arī tādu iespēju, ka tiek noslēgta politiskā vienošanās, kas paredz: Valsts prezidentu ievēl uz četriem gadiem, tomēr viņš atkāpjas no amata tad, kad sanākusi un sākusī strādāt jaunā Saeima un jaunā valdība.

I. Bite. Uzskatu, ka Saeimas legītimītes un Saeimas lemtspējas jautājumi ir savstarpēji cieši saistīti. Ja Saeima pēc Valsts prezidenta rīkojuma Nr. 2 joprojām ir pilnībā legītima, tā ir arī pilnībā lemtspējīga un otrādi. Tāpēc piedāvāju šajā gadījumā koncentrēties uz legītimītes jautājumu un to apskatīt gan formālajā, gan materiālajā aspektā.

Formāli legītimīte tiek saistīta ar likumību - likumā noteikto priekšrakstu un procedūru ievērošanu. Latvijas Republikas Satversme un Saeimas Kārtības rullis nekādus Saeimas legītimītes vai lemtspējas ierobežojumus laikā no Valsts prezidenta rīkojuma Nr. 2 izdošanas līdz Saeimas atlaišanai neparedz, tāpēc šajā aspektā Saeima, kas ir ievēlēta vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās, ir legītima un pilnībā lemtspējīga līdz tās juridiskai atlaišanai - tautas nobalsošanas rezultātu oficiālai paziņošanai, ja tauta būs nobalsojusi par Saeimas atlaišanu. Attiecīgi no formālās legītimītes viedokļa arī šādas Saeimas ievēlēts Valsts prezidents ir legītimis.

Tomēr tiesību zinātnē vēl pirms rīkojuma Nr. 2 izdošanas (jau 2003. gadā) ir pausts viedoklis, ka formāls šo konstitucionālo normu iztulkojums patiesībā neatbilst Satversmei un jēdziens "ja Saeima ir atlaista" būtu tulkojams paplašināti kā: "ja Valsts prezidents ir ierosinājis tautas nobalsošanu par Saeimas atlaišanu".²⁰

Materiālā izpratnē legītimīte nozīmē ne tikai varas likumību, bet arī tās atzīšanu sabiedrībā, tautas gribas atbilstīgu pārstāvību un tautas gatavību bez vardarbības piespiedšanas izpildīt šīs varas rīkojumus. Šajā aspektā valsts institūciju, tajā skaitā Saeimas, popularitāte sabiedrībā nekad nav bijusi augsta. Taču rīkojums Nr. 2 šādu "pasīvu negatīvu viedokli" ir padarījis aktīvu, no domāšanas pārejot pie darbiem. Ar šo rīkojumu Valsts prezidents, rīkojoties tautas interesēs, ir oficiāli un publiski apšaubījis Saeimas legītimītāti materiālā izpratnē - parlamenta darbības atbilstību tautas gribai un interesēm. Tāpēc valstī, kurā parlamentam ir būtiska arī materiālā, nevis tikai formālā legītimīte, tam savā darbībā pēc rīkojuma Nr. 2 izdošanas būtu jāklūst piesardzīgā un jāpieņem tikai tādi lēmumi, par kuru atbalstu tautā (un attiecīgi materiālo legītimītāti) ir pilnīga pārliecība. Lēmumu pieņemšana, par kuru atbalstu tautā (materiālo legītimītāti) pastāv šaubas, būtu jāatliek. Tas būtu attiecināms arī uz jautājumu par Valsts prezidenta ievēlēšanu, kas ar rīkojumu Nr. 2 jau ir nodots tautas nobalsošanai - ja Valsts prezidents ir ierosinājis tautas nobalsošanu par Saeimas atlaišanu un Saeima ir tikusi atlaista, pēc būtības Valsts prezidents attiecībā ar parlamentu ir ieguvis tiešu tautas uzticības mandātu.²¹ Ja Saeima tautas nobalsošanā nav tikusi atlaista, tā pēc būtības ir tautas neuzticības izteikšana Valsts prezidentam.

Ievērojot minēto, Saeima pēc Valsts prezidenta rīkojuma Nr. 2 ir lemtspējīga, taču tai uzmanīgi jāizvēlas izlemjamie jautājumi. Saeimas ievēlētais Valsts prezidents ir legītimis, ja tas ievēlēts atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām procedūrām (ir formāli legītimis) un tam ir atbalsts tautā - materiālā legītimīte. Tā kā materiālā legītimīte ir grūti izmērāma un par to vienmēr var plaši diskutēt, Saeimas lēmumus, kas pieņemti pēc Valsts prezidenta rīkojuma Nr. 2 izdošanas, tostarp lēmumu par Valsts prezidenta ievēlēšanu, varētu un vajadzētu pārskatīt jaunajai Saeimai, ja tauta nobalsos par Saeimas atlaišanu un jauna Saeima tiks ievēlēta, nepieciešamības gadījumā tos grozot vai atceļot (ja un kā tas ir iespējams atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem).

I. Kažoka. Jā, Saeima ir lemtspējīga - līdz referenduma rezultātu pasludināšanai tās darbam nav saturisku vai procedūru ierobežojumu. Tādēļ juridiski arī tās ievēlētais prezidents ir legītimis, pat ja pēc mēneša šo prezidentu ievēlējusī Saeima tiek atlaista.

Sarežģītāks ir jautājums par politisko legītimītāti. Varētu rasties nepatīkama situācija tad, ja prezidentu ar nelielu balsu vairākumu ievēl ar tādu partiju pārstāvju balsīm, kuriem pēc ārkārtas Saeimas vēlēšanām Saeimā ir mazākums.

Es tomēr uzskatu, ka jebkurš prezidents, kas tiek ievēlēts laikā līdz referendumam, ir politiski legītimis (tikai šajā šaurajā, referendumā par Saeimas atlaišanas kontekstā prezidenta izvēles kritēriji vai atlases procedūras ir cita politiskās legītimītes problēma).

Taču tad, ja tauta Saeimu referendumā atlaidusi, bet prezidents joprojām nav ievēlēts, tad gan, manuprāt, atlaistajai Saeimai nav politiskās legītimītes starplaikā līdz jaunās Saeimas sanākšanai lemt par jauna prezidenta ievēlēšanu.

G. Lītvins. Valsts prezidenta 28. maija rīkojums Nr. 2 ir konstitucionāls un demokrātisks solis, kas nevis atlaiž, bet tikai ierosina 10. Saeimas atlaišanas procesu. Valsts prezidents izteicis "neuzticību" parlamenta konkrētajam sastāvam. Tautai referendumā būs jāatbalsta vai jānoraida šāds vērtējums. Saeima ir juridiski lemttiesīga līdz referendumam rezultātu spēkā stāšanās brīdim. Tā pati var noteikt savu darba kārtību (sal. Satversmes 49. pants) ar vienu izņēmumu - tā nevar atlaist Valsts prezidentu V. Zatlēru, jo arī šā jautājuma izšķiršana netieši²² nodota tautai.

Šoreiz nav aktuāls jautājums par Valsts prezidenta atlaišanu, bet gan ievēlēšanu. Pirms izsakos par jaunievēlētā Valsts prezidenta legītimāciju, gribētu norādīt, ka nav viennozīmīgi atbalstāms ierobežojums Valsts prezidentam ierosināt Saeimas atlaišanu, ja līdz viņa pilnvaru beigām atlikusi mazāk nekā seši mēneši. Tas ir rūpīgi izsverams jautājums, jo 21. gadsimta sabiedrība ir ārkārtīgi mobila, tādēļ strauji izplatās informācija un mainās notikumi. Demokrātijas attīstības valstī sešus mēnešus *snauodošs Valsts prezidents* būtu pārmērīgi ilgs termiņš. Lai izvairītos no gadījumiem, kad Valsts prezidents atlaiž Saeimu, jo apzinās savu nepārvēlēšanu, aizliegums būtu nosakāms no brīža, kad politiskās partijas var izvirzīt Valsts prezidenta kandidātus. Šādā gadījumā pašreizējais termiņš, iespējams, būtu pagarināms, lai kandidātu izvirzīšana būtu pietiekami laicīga un sabiedrība varētu tos novērtēt un formulēt savu viedokli.

10. Saeima juridiski ir lemttiesīga, tomēr bez juridiskā ietvara svarīgas ir arī vērtības. V. Zatlērs pamato rīkojumu ar Saeimas konkrētā sastāva nespēju un pat apzinātu sabiedrības un valsts interešu ignorēšanu un pārkāpšanu, kas ir ļoti spēcīga "apsūdzība". Likumdevējam pašam un kopā ar pārējiem varas atzariem jāpārējas par tiesiskumu un taisnīgumu. Ja parlamenta spēju pieņemt lēmumus sabiedrības interesēs publiski apšaubā viena no augstākajām valsts amatpersonām, tad no legītimācijas atzīšanas viedokļa Saeimai pašai jāierobežo sava rīcība. Šobrīd Saeima nevar pieņemt sabiedrībai būtiskus lēmumus.

Līdz referendumam nav juridisku šķēršļu rīkot Valsts prezidenta vēlēšanas, tomēr nav arī šķēršļu tās atlikt uz saprātīgu termiņu - līdz referendumam rezultātu paziņošanai vai jaunās Saeimas sanākšanai. Satversme nenosaka, cik ātri Saeimai jāievēl Valsts prezidents. Tikai Satversmes 51. pants nosaka: ja Saeima atlaiž

Valsts prezidentu, tad jauns jāievēl nekavējoties.

Diemžēl, ņemot vērā šā gadījuma apstākļus, ar referendumu procedūras iniciēšanu nepagarinās pašreizējā Valsts prezidenta pilnvaru termiņš (sk. Satversmes 35. pantu). Ja V. Zatlers netiek ievēlēts, tad viņam kā Valsts prezidentam neiestājas politiskā atbildība. Šo politisko atbildību viņš nedala ar nevienu citu, tai skaitā jauno Valsts prezidentu, jo rīkojums Nr. 2 ir tieši Valsts prezidenta V. Zatlera individuāls tiesību akts attiecībā uz 10. Saeimu, par kuru atbilstoši Satversmes 53. pantam viņš ir personīgi politiski atbildīgs, arī tad, ja tomēr V. Zatlers tiek atkārtoti pārvēlēts.

Ja par Valsts prezidentu atkārtoti ievēlētu V. Zatleru, tad politiskās atbildības un leģitīmācijas jautājumu dilemma nav tik sarežģīta, jo referendumā konflikts tiktu izšķirts. Tomēr nebūtu pareizi pieprasīt Saeimas deputātiem obligāti balsot par V. Zatlera kandidatūru.

Pirms tautas balsojuma referendumā 10. Saeima par Valsts prezidentu var ievēlēt arī citu kandidātu, tomēr šādam Saeimas lēmumam, pirmkārt, trūktu leģitīmācijas, un, otrkārt, tas nonivelētu Valsts prezidenta un tā vēlēšanu institūtu. Tāpat kā 10. Saeimas, arī jaunā Valsts prezidenta leģitīmācija būtu apšaubāma. Īpaši ja pašu politiku un arī sabiedrības noskaņojums ir tāds, ka, visticamāk, 10. Saeima tiks atlaista. Tādējādi Saeima ievēlēs tikai *šķietamu* Valsts prezidentu, jo tam tāpat būs jāapzinās politiskās leģitīmācijas trūkums un jāierobežo sava darbība.

Nebūtu arī loģiski ievēlēt Valsts prezidentu ar nosacījumu, ka līdz ar jaunās Saeimas ievēlēšanu tam jāatkāpjas no amata. Protams, jaunā Saeima, ja tai nepamierinātu ievēlētais prezidents, atbilstoši Satversmes 51. pantam varētu to atlaist vai tieši otrādi, nerīkojot šādu balsojumu, konkludenti apstiprināt tā palikšanu amatā.

Šāda *šķietama* Valsts prezidenta ievēlēšana atrisinātu šā pārējas perioda juridiskās problēmas, jo pēc Saeimas iespējamās atlaišanas būtu juridiski darbotiespējīgs Valsts prezidents, kurš varētu sasaukt atlaisto Saeimu un noteikt tā darba kārtību, un tas nebūtu jādara atlaistās Saeimas priekšsēdētājam. Tomēr, no otras puses, pēc pozitīva referendumu leģitīmācijas trūkums tieši tiek atzīts Saeimai un netieši arī jaunajam Valsts prezidentam. Divām no valsts svarīgākajām institūcijām. Jau šobrīd sabiedrībai ir maza uzticība valsts varai, kas balansē uz tās atzīšanu. Valsts prezidentam kā politiskai amatpersonai efektīvai darbībai ir būtiska politiskā leģitīmācija. Tāpēc arī šajā gadījumā Valsts prezidenta institūtu nevar "upurēt" vieglākai juridiskas dilemmas atrisināšanai. Šādas rīcības sekas ilgtermiņā ir grūti prognozēt.

Izveidojusies situācija ir neordināra, tāpēc tādām jābūt arī tās risinājumam. 10. Saeima var arī neievēlēt jaunu Valsts prezidentu. Ņemot vērā apstākļus, izpildvara turpinās savu darbību un Saeimas viena līdz divu mēnešu nesanaikšana uz plenārsēdēm laikā starp pavasara un rudens sesijām, kad Saeimas deputāti parasti atrodas atvaļinājumā,²³ neradīs konstitucionālo un nepalielinās politisko krīzi. Centrālajai vēlēšanu komisijai digitalizācijas laikmetā maksimāli jāpiepūlas, lai vēlēšanu termiņu, ja tas būs nepieciešams, noteiktu maksimāli ātri.²⁴ Šādā pārejas periodā valsts iekšējo un ārējo drošību garantē Latvijas piederība Eiropas Savienībai un NATO. Arī sabiedrības pašorganizēšanās ir pietiekama, lai samērā īsajā periodā neizjustu Saeimas un Valsts prezidenta faktisko trūkumu.

4. Kādu ietekmi Valsts prezidenta rīkojums atstās uz Latvijas konstitucionālo iekārtu? Vai sagaidāms Valsts prezidenta ietekmes pieaugums?

R. Balodis. V. Zatlers ir iegājis vēsturē - tas ir fakts, taču nedomāju, ka Saeimas atlaišanas procedūras ierosināšana un pat iespējamā 10. Saeimas atlaišana un jaunas Saeimas ievēlēšana var atstāt nopietnu iespaidu uz Latvijas konstitucionālo iekārtu. Bez prezidenta nepaliksim un arī parlaments tiks ievēlēts. Visticamāk, uz fundamentālām izmaiņām nav ko cerēt, ja, protams, pie tām neskaita koalīcijas partneru izmaiņas. Vairāk vai mazāk viss paliks "pa vecam". Protams, gribētos ticēt, ka šīs vasaras un rudens notikumi sekmēs Satversmes pilnveidošanu, kā rezultātā mūsu konstitūcijā tiks iestrādāti priekšnoteikumi, pie kādiem Valsts prezidents var rosināt parlamenta atlaišanu un arīdzan Satversmes 14. pantam analogiski termiņi. Tomēr domāju, ka varas vājums, neizlēmība tikai pastiprināsies, līdz ar to tautas vilšanās augs augumā. Risinājumu, kā uzlabot esošo konstitucionālo sistēmu, redzu tautas vēlētajā prezidentā ar lielākām pilnvarām.

A. Dimitrovs. Satversmes 48. pantā paredzētā procedūra ir izmantota pirmo reizi Latvijas vēsturē. Iespējams, turpmāk Valsts prezidenti izmantos to aktīvāk, jo būs skaidrāka izpratne par Saeimas atlaišanas norisi un sekām. Tāpat Valsts prezidenta rīkojums demonstrēja nepieciešamību papildināt ar Saeimas atlaišanu saistīto tiesisko regulējumu, īpaši lai izvairītos no situācijas, ka valstī nav ne leģitīmas Saeimas, ne Valsts prezidenta varas.²⁵ Par pamatu diskusijām var kalpot Valsts prezidenta 2011. gada 16. martā Saeimā iesniegtie priekšlikumi par grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē.²⁶

A. Dravnieks. Tas ir atkarīgs no politiskās kultūras un nācijas politiskā brieduma.

Tas nav iespējams, pat ja būtu ievēlēts pats cienjamākais kandidāts. Politikājiem būtu laiks domāt par izvairīšanos no konstitucionālās krīzes, nevis par atsevišķām savtīgām interesēm.

M. Mīts. Pirmkārt, jāatceras, ka Valsts prezidents ir izmantojis tiesības, kuras Satversmē ir nostiprinātas no tās pirmsākumiem. Tiesa, ņemot vērā augsto likmi - iespējamo amata zaudēšanu -, jau Kārlis Dišlers izteica šaubas, vai šī procedūra tiks pielietota praksē (*Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 133. lpp.*). Dzīve liecina, ka tā tomēr ir pielietojama, kā arī uzrāda tās trūkumus. Lai novērstu to, ka Valsts prezidents, ierosinot Saeimas atlaišanu savu pilnvaru termiņa pašs beigās, var izvairīties no atbildības tautas priekšā, Satversmē ir jānostiprina ierobežojums Valsts prezidentam minētās tiesības izmantot sešus mēnešus pirms termiņa beigām.

Otrkārt, jāpievērš uzmanība Valsts prezidenta sniegtajam pamatojumam. "Demokrātijas privatizēšana" jeb lēmumu pieņemšana parlamentā un valdībā ar nobīdi no tautas interesēm uz ietekmīgām personām kā galējiem labuma guvējiem norāda uz demokrātijas procesu izkropļotu norisi Latvijā. Tas arī norāda uz tiesiskas valsts principa, kas iemiesots Satversmes 1. panta demokrātijas jēdzienā un ir viens no demokrātijas stūrakmeņiem, traucētu darbību. Tas nav tikai viens Saeimas lēmums, tie ir gadu gaitā norisīšie politikas procesi, ar ikbrīža uzplauksnījumiem, tādēļ kā neargumentēta tiesnešu vai ģenerālprokurora neapstiprināšana amatos, ministru un Saeimas deputātu izvairīšanās no politiskās atbildības un daudzām citām izpausmēm. Ja tautas nobalsošanās vairākums izteiksies par Saeimas atlaišanu, tas apliecinās, ka Latvijā pastāv nopietna valsts krīze sabiedrības uzticībā Saeimai un valdībai kā varas orgāniem kopumā, kas sakņojas tiesiskuma krīzē.

Ietekme valsts prezidenta rīcībai uz Latvijas konstitucionālo iekārtu ir mērāma nevis *de iure*, bet gan *de facto* kategorijās. Pirmo reizi Latvijas politikas visaugstākajā līmenī ir akcentētas tiesiskuma problēmas un tautai ir dota iespēja par tām paust savu viedokli nepastarpināti. Nedaudz pārspīlējot, tā ir iespēja restartēt demokrātiju Latvijā. Tas nozīmē, piemēram, turpmāk pastiprināti pievērst uzmanību tiesiskajiem aspektiem, veicināt caurspīdīgumu, vērtēt argumentāciju, prasīt atbildību un atbalstu tiesībsargājošajām iestādēm to darbā.

Treškārt, Valsts prezidenta ietekme nav konstants lielums. Tas, kāda ir Valsts prezidenta ietekme, ir atkarīgs no vairākiem faktoriem: līdzšinējo Valsts prezidentu atstātā mantojuma, Valsts prezidenta personības, politiskās situācijas valstī. Valsts prezidenta rīkojums Nr. 2, neapšaubāmi, liks rēķināties ar Valsts prezidentu kā

ietekmīgu politisko procesu dalībnieku. Tajā pašā laikā, nepastāvot tik aktuālām tiesiskuma problēmām, Valsts prezidenta ieskatā, viņš diez vai rosinātu Saeimas atļaišanu.

Visbeidzot, nemainot Valsts prezidenta ievēlēšanas principu, kura maiņai šobrīd nav pamata, pastāv iespēja stiprināt Valsts prezidenta kā pāri politisko partiju interesēm stāvoša konstitucionālā orgāna līdzdalību valsts politiskajos procesos. Tas vienlaikus sakrīt arī ar nepieciešamību stiprināt tiesiskumu. Konstitucionālo tiesību komisija jau ir paudusi tādus ieteikumus kā pastiprināt Valsts prezidenta iesaisti Ministru kabineta izveidē, amatpersonu nominēšanā, ārpolitikā, noteikt konstitucionālu Valsts prezidenta atļaišanas mehānismu (*sk. Konstitucionālo tiesību komisijas 2011. gada 10. maija Viedokļa gala secinājumus*).

A. Kārklīna. Tiesību zinātnē mēdz runāt par t.s. snaudošajām prerogatīvām - pilnvarām, kuras konstitūcijas gan paredz, bet tās praksē netiek lietotas. Esošais Valsts prezidenta rīkojums radījis situāciju, kad viena no Satversmē iestrādātajām Valsts prezidenta snaudošajām prerogatīvām vairs par tādu nebūs uzskatāma, bet būs kļuvusi par praksē pielietotu mehānismu. Domāju, ka šim Valsts prezidenta lēmumam būs arī zināma preventīva nozīme turpmāko Latvijas parlamentu darbībā.

E. Pastars. Latvijas konstitucionālajā iekārtā šis gadījums iezīmē līdz šim praktiskajā piemērošanā neatrisinātus jautājumus. Tas ļaus likumdevējam kvalitatīvāk sagatavot Satversmes 48.-50. panta precīzākas redakcijas, par ko diskusijas noritējušas jau ilgāku laiku, bet nav vainagojušas ar rezultātu.

Viennozīmīgi notiks Valsts prezidenta faktiskās ietekmes pieaugums, jo Saeimā ievēlētie politiskie spēki ar Saeimas atļaišanu rēķināsies, kā ar reālu iespēju. Ja V. Zatlers tiks pārvēlēts amatā un tauta Saeimu atlaidīs, viņš netiešā veidā saņems tautas uzticības mandātu. Abas iepriekšminētās situācijas perspektīvā var izvirzīt loģisku prasību pēc Valsts prezidenta, kas ir tautas vēlēts vai tā vēlēšanas veic īpaša kolēģija, kurā iesaista arī pašvaldību pārstāvjus.

Valsts prezidenta sniegtais pamatojums arī norāda, ka nepieciešams pārdomāt vēlēšanu sistēmas pilnveidošanu, vismaz ierobežotā apjomā ieviešot mažoritārisma elementus, kuri var izpausties ļoti dažādi. Tas stiprinātu deputāta atbildību un neatkarību.

I. Bīte. Valsts prezidenta tiesības ierosināt Saeimas atļaišanu Satversmē ir bijušas paredzētas jau no tās spēkā stāšanās dienas, taču līdz šim nav tikušas izmantotas. Iespējams tādēļ, ka to izmantošanai nav bijis pietiekama pamata, bet iespējams tādēļ, ka līdz šo tiesību izmantošanai bija jānoiet zināms ceļš. Attiecīgi jau pats fakts, ka Valsts prezidents ir ierosinājis Saeimas atļaišanu, liecina par Valsts prezidenta lomas un ietekmes pieaugumu.

Rīkojums Nr. 2 jau šobrīd ir devis pamatu vairākām konstitucionāli tiesībpolitiskām diskusijām gan par Valsts prezidenta tiesībām, gan ievēlēšanas kārtību, gan arī Saeimas atļaišanas procedūru un tās termiņiem. Lai arī šīs diskusijas nav jaunas, manuprāt, tās būtu jāturpina un jānovēd līdz konkrētām, iespējami vispusīgi pieņemamam rezultātam tiesību normu veidā. Tas, neapšaubāmi, atstās normatīvu iespaidu uz Latvijas konstitucionālo iekārtu.

Savu paziņojumu 28. maijā Valsts prezidents noslēdza ar vārdiem: "Ar šo paziņojumu es, Latvijas Valsts prezidents, nododu tautai varu lemt par savu turpmāko likteni." Pievienojos šiem vārdiem, taču nevēlos prognozēt, kā tauta šo sev nodoto varu izmantos. Tieši no tautas šobrīd ir atkarīgs tas, vai Valsts prezidenta rīkojums Nr. 2 atstās reālu ietekmi uz Latvijas konstitucionālo iekārtu vai tā vieta būs tikai vēstures grāmatās. Ja tauta nobalsos par Saeimas atļaišanu un jaunievēlētās Saeimas sastāvs būs atšķirīgs no pašreizējā, izmaiņas būs reālas. Ja tauta nobalsos pret Saeimas atļaišanu vai jaunievēlētās Saeimas sastāvs būs līdzīgs esošajam, Valsts prezidents acīmredzot būs kļūdzīgs tautas gribas noteikšanā un viņa rīkojums būs interesants tikai kā juridiskas, politoloģiskas, vēsturiskas un socioloģiskas analīzes objekts.

I. Kažoka. Valsts prezidenta rīkojums, manuprāt, neatstās nekādu ietekmi uz Latvijas konstitucionālo iekārtu, jo prezidents ir īstenojis tikai savas Satversmē paredzētās tiesības. Pirms V. Zatlera šādas tiesības bija arī citiem prezidentiem, kuri gan tās neizmantoja.

Taču šim rīkojumam var būt milzīga ietekme uz Latvijas politisko kultūru, kā arī mainīsies nereglamentētais varas balanss starp prezidentu, Saeimu un valdību (jo Saeimas atļaišanai būs bijis precedents).

Manuprāt, tik ilgi, cik prezidenta ietekmes palielināšanās vai samazināšanās notiek Satversmes ietvaros, par šīm tendencēm nebūtu jāsatraucas. Galu galā nav nekas ļauns, ja prezidenta institūcija ir pietiekami elastīga, lai piemērotos amata ieņēmēja īpašajiem talantiem vai specifiskajām situācijām vajadzībām. Piemēram, gan prezidenta aktīvāka darbība ārlietu jomā Vairas Viķes-Freibergas laikā, gan V. Zatlera Saeimai un valdībai pieteiktais "ultimāts" (groziet likumus vai tiks rosināta Saeimas atļaišana!) pēc 2009. gada 13. janvāra notikumiem bija darbības, kas veiktas konstitūcijas ietvaros.

Vienlaikus mani satrauc iespēja, ka prezidenta vai citu svarīgu valsts institūciju pilnvaras varētu tikt būtiski paplašinātas, iepriekš negrozot Satversmi. Piemēram, 2011. gada 10. maijā tika publicēts Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros. Tajā teikts, ka Valsts prezidents ir tiesīgs atsaukt savu aicinājumu premjerministra amata kandidātam veidot Ministru kabinetu. Šādam atsaukumam varētu būt liela ietekme uz valdības veidošanas procesu, ja pieņemam, ka tas pilnvaro prezidentu atsaukt aicinājumu katru reizi, kad prezidents nav apmierināts ar topošo valdošo koalīciju vai atsevišķiem ministriem. Premjerministra amata kandidāta "diskvalificēšanas" iespēja vēl pirms uzticības balsojuma Saeimā Satversmē nav nemaz minēta (tieši pretēji - Ministru kabineta sastādīšana ir premjerministra kandidāta prerogatīva). Manuprāt, šāda iespēja tik nozīmīgi mainītu līdzšinējo varas balansu starp prezidentu, valdību un Saeimu, ka tā būtu regulējama ar izmaiņām konstitūcijā.

G. Litvins. Vispirms gribētu uzsvērt, ka rīkojums Nr. 2 nerada konstitucionālo krīzi, jo Valsts prezidents ir izmantojis demokrātiskas valsts konstitucionālu instrumentu. Šāds solis var radīt politisko krīzi,²⁷ tomēr maz ticams, ka šoreiz tā var pārvērsties par konstitucionālu krīzi. Līdz ar to ir emocionāli pārspīlēti šo Valsts prezidenta rīkojumu salīdzināt ar 1934. gada 15. maija notikumu, kas noteikti bija konstitucionāla krīze un noziegums pret demokrātiju.

Ar šo notikumu nepalielinās arī Valsts prezidenta loma valsts varas atzaru līdzsvarojumā, jo tā pilnvarojuma apjoms nemainās. Var tikai pieaugt Valsts prezidenta politiskā loma, bet arī tā ir atkarīga no katra Valsts prezidenta personības. ■

¹ Citēts pēc: Pleps J., Pastars E. Saeimas atļaišana. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 7. lpp.

² 2008. gada 30. aprīļa Konstitucionālo tiesību komisijas Viedoklis par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu.

- ² Satversmes tiesas 2011. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2010-51-01 Secinājumu 10.2. punkts.
- ⁴ Valsts prezidenta Valda Zatlera paziņojums Latvijas tautai 2011. gada 28. maijā plkst. 21.00 Latvijas Televīzijā un Latvijas Radio.
- ⁵ No 1. Latvijas Republikas Satversmes projekta 1.1. Satversmes komisijas izstrādātā un pirmajā lasījumā pieņemtā Latvijas Republikas Satversmes I daļas projekta: "34. pants. Valsts prezidentu ievēl tauta uz pieciem gadiem vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās un aizklātās vēlēšanās (..) 46. pants. Valsts prezidentam ir tiesība atlaist Saeimu, bet uz vienu un tā paša iemesla tikai vienu reizi. Saeimas atlaišanas gadījumā jāizsludina jaunas vēlēšanas, kurām jānotiek ne vēlāk kā divus mēnešus pēc Saeimas atlaišanas. 47. pants. Ja Valsts prezidents atlaiž Saeimu, tad Saeimas locekļu pilnvaras tomēr paliek spēkā līdz jaunievēlamās Saeimas sanāksmai, bet līdzšinējā Saeima var sanākt uz sēdi tikai tad, ja Valsts prezidents to sasauc. Šādām Saeimas sēdēm dienas kārtību noteic Valsts prezidents."
- ⁶ Plašāk sk.: Kuškina S. Saeimas pilnvaru pirmstermiņa izbeigšanas mehānisma pilnveide. Jurista Vārds, 28.09.2010., Nr. 39(634).
- ⁷ Valsts prezidenta Valda Zatlera paziņojums Latvijas tautai 2011. gada 28. maijā. Pieejams: http://www.president.lv/pk/content/?art_id=17535 [skatīts 01.06.2011.].
- ⁸ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 387. lpp.
- ⁹ Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 176. lpp.
- ¹⁰ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 383. lpp.
- ¹¹ Sal.: Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 122. lpp.
- ¹² Vienprātīgus viedokļus šajā jautājumā sk.: Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 133. lpp., Pleps J. Kādā veidā var atlaist Saeimu. Pleps J., Pastars E. Saeimas atlaišana. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 17. lpp., Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1680_KTK_30042008_Viedoklis_par_Saeimas_priekslaicigu_velesanu_mehanismu_pilnveidosanu.pdf, 29.lpp. Papildus priekšnoteikumi (piemēram, par to, ka Valsts prezidentam laikus jāpublisko savs lēmums par iespējamo Saeimas atlaišanu) apsvērti šeit: Pleps J. Saeimas atlaišanas prakse. Jurista Vārds, 27.07.2010., Nr. 30(625), 11.-15. lpp.
- ¹³ Par to pamatojumu sk.: Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1680_KTK_30042008_Viedoklis_par_Saeimas_priekslaicigu_velesanu_mehanismu_pilnveidosanu.pdf, 49.lpp.
- ¹⁴ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 119. lpp.
- ¹⁵ Viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros. 108. atsauce. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/Viedoklis_10maijs.pdf.
- ¹⁶ A. Petrevica runa pēc LSS V sesijas 13. sēdes (14.02.1922.) stenogrammas, 424. lpp.
- ¹⁷ Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/Viedoklis_10maijs.pdf, 54.-55. lpp.
- ¹⁸ Kāds gan varētu uzskatīt, ka Satversmes 48. pantā paredzētais mehānisms ir paredzēts, lai risinātu konfliktu starp Valsts prezidentu un Saeimu. Ja Saeima pēc Valsts prezidenta ierosinājuma atlaist Saeimu Valsts prezidentu ievēlētu amatā atkārtoti, tad konflikts starp Saeimu un Valsts prezidentu būtu zudis. To pašu varētu teikt arī tad, kad Saeima būtu ievēlējusi jaunu Valsts prezidentu. Tādēļ arī Valsts prezidenta rīkojums par tautas nobalsošanas atsaukšanu it kā būtu tikai loģisks situācijas risinājums, jo atkritis Saeimas atlaišanas ierosināšanas iemesls. Tomēr jāņem vērā, ka Satversmes 48. pantā paredzētais mehānisms nosaka tautas tiesības lemt par Saeimas atlaišanu, nevis Valsts prezidenta tiesības veikt politiskas manipulācijas nolūkā panākt savu pārvēlēšanu vai savu patstāvīgu politisku uzstādījumu īstenošanu. Vienīgā Valsts prezidenta tiesība Satversmes 48. panta kontekstā ir lemt par to, vai un kad pārraut juridisko aizsprostu tautas tiesībām atlaist Saeimu.
- ¹⁹ Izteikts arī viedoklis, ka jēdziens "ja Saeima ir atlaista" paplašināti un tas būtu traktējams kā "ja Valsts prezidents ir ierosinājis tautas nobalsošanu par Saeimas atlaišanu". Plašāk sk.: Pleps J. Kādā veidā var atlaist Saeimu. Jurista Vārds, Nr.45(303), 16.12.2003.
- ²⁰ Pleps J. Kādā veidā var atlaist Saeimu. Saeimas atlaišana. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 20.-21. lpp.
- ²¹ Pleps J. Kādā veidā var atlaist Saeimu. Saeimas atlaišana. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 28. lpp.
- ²² Referendums ir par vai pret Saeimas atlaišanu, nevis par vai pret Valsts prezidenta atlaišanu.
- ²³ Parasti pavasara sesiju noslēdz ap Jāņiem un rudens sesija sākas septembra sākumā. Ņemot vērā izveidojušos apstākļus un lai izdarītu steidzamos, ar likumdošanu saistītos darbus, Saeima var pagarināt pavasara sesiju līdz referendumam.
- ²⁴ Šis gadījums vēlreiz liek uzdot jautājumu par elektronisko balsojumu.
- ²⁵ Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu. 83. §. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1680_KTK_30042008_Viedoklis_par_Saeimas_priekslaicigu_velesanu_mehanismu_pilnveidosanu.pdf [skatīts 01.06.2011.].
- ²⁶ Valsts prezidenta 2011. gada 16. martā Saeimā iesniegtie priekšlikumi par grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē. Pieejams: <http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/iniciativa-satversmes-grozijumiem.pdf> [skatīts 01.06.2011.].
- ²⁷ Sk.: Letlands præsident vil opløse parlament. Pieejams: <http://www.dr.dk/Nyheder/Udland/2011/05/28/234447.htm>.

